

Життя в цвіту

Олександр Довженко

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Мічурін Іван Володимирович.

Олександра Василівна — дружина Мічуріна.

Терентій — робітник Мічуріна. Калінін Михайло Іванович.

Карташов — професор, представник формальної генетики (вейсманіст).

Хренов — козловський справник. Отець Христофор — благочинний.

Б и к о в — міський голова.

Б и к о в а — його дружина.

Соколова— О р л о в а — родичка Бикових, дружина члена міської управи.

Бурьонкін — листоноша.

Рябов,

Синицин (Павлуша),

Лісницький Федір,

Лісницький — його син,

— учні Мічуріна Пашкевич — академік.

Дружина Пашкевича.

Донька Пашкевича.

К і ч у н о в — професор.

Сивцев — професор, представник формальної генетики.

Наташа Жукова — студентка.

Візник.

Мавра — служниця Бикових.

М а й є р с,

Берд,

Перекладач, Вартовий,

— американці

Червоноармійці, командири, ревкомівці, робітники, селяни, студенти, садівники, піонери та інші.

Дія відбувається в місті Козлові — нині Мічурінську.

ДІЯ I

КАРТИНА ПЕРША

Будинок з верандою в саду. Біля хвіртки зупиняється Лісницький. Він прибув здалеку: кашкет в пилюці, вицвілий піджак. Торбинка, чайник, вузлики, пакунки. Він молодий, життєрадісний, очі голубі.

Біля грядки працює Т е р е н т і й.

Лісницький. Здорово! Тут живе Мічурін?

Т е р е н т і й. Живе він тут, та десь немає вдома. Губернію пішов оглядати.

Лісницький. Досада! Сім тисяч верст проїхав! Нема, кажеш?

Терентій. Нема! Вже другий місяць блукає.

Лісницький. Чого це він?

Терентій. Неправильна, каже, природа. Все, каже, не так: росте себто все невірно. І ходить та сердиться або замислиться й мовчить. Нелегка доля...

Лісницький. Велика, отже... І ходить, треба га-'дати, неспроста, і сердиться недарма.

Вдалині з'являються двоє подорожніх.

Перший подорожній. Гей! До Мічуріна куди?

Терентій. До Мічуріна? (Побачивши вдалині Мічуріна). Дозвольте. Либонь, іде. Дивіться! Лександро Василівно!

На ґаночку з'являється Олександра Василівна.

Олександра Василівна. Він... Біднесенький! Весь у поросії

Т е р е н т і й. Еге. Одні вуса стирчать. Піти поки що від гріха. (Виходить).

Олександра Василівна (за сцену). Іване, здрастуй!

Всі. Здрастуйте!

З'являється М і ч у р і н, засмаглий, запорошений, стомлений.

М і ч у р і н. Привіт дому. Подорожнім привіт.

Олександра Василівна. Господи, як висох! Ну, чистий Дон-Кіхот з картинки. А засмаг та обносився як! Стомивсь, певне?

М і ч у р і н. Ні.

Олександра Василівна. Ну... як же ні? Тож обійшов, я бачу, половину Росії.

Лісницький. Широка картина!

Перший подорожній. Сувора!

М і ч у р і н. Сумна картина. Все, що давним-давно випадково потрапило під руку землеробові,— злаки,— все вироджується, куди не глянь.. Такі ж убогі сільські сади: аніси, боровники та інші — археологічні рідкості, копійка ціна.

Лісницький. А на півночі скрізь хвоя шумить, пане. На тисячі верст.

М і ч у р і н. Тисячі верст та тисячі літ. (До подорожніх). Звідки будете?

Перший подорожній. Сибірські.

Другий подорожній. З Уралу.

Лісницький. З Далекого Сходу. Ось вам лист від пана Куроша.

М і ч у р і н. Дякую. Сашо, от гість!

Лісницький. Лісницький Федір. Привіз вам насіння — мигдаль, монгольський бобовник...

Мічурін. Бобовник?! Дорогий мій, як я його чекаю!.. (До дружини). Сашо!

Лісницький. ...тайгова груша, китайська яблуня, лимонник, виноград!

Мічурін. Сашо!.. Слухайте, та ви золота людина! От тепер я багач! (До дружини). Тепер ми багачі з тобою!

В глибині сцени, біля воріт, зупиняється візник. В колясці три американці, з них

один перекладач.

Перекладач. Хеллоу! Ге-е! Тут живе містер Мічурін!

Лісницький. Тут. Візник. Ось стоїть! Диковина! Перекладач. Хеллоу!

М і ч у р і н. Зараз! (До подорожніх). Заждіть трошки. (Підходить до американців).

Олександра Василівна іде в дім.

Перекладач. Джентльмени, ми приїхали. (До Мічуріна). Пліз . Візьміть.

Мічурін бере чемодан. Американці ідуть слідом за ним до веранди. Лісницький і подорожні залишаються біля хвіртки.

М а й е р с. Яке все незвичайнеї

Б е р д. Я нічого не бачу тут незвичайного, окрім пилуги й вибоїв. Чорт мене поніс у цю диру. М а й е р с. Ви невдоволені?

Б е р д. Я не бачу тут найменших ознак діла. Фу! Ай-ай! Фу! Мені здається, ми не туди потрапили.

Майєрс (до перекладача). Скажіть, хай доповість.

Перекладач (до Мічуріна). Пліз. Можна бачити містера Мічуріна?

Мічурін. Можна. Я Мічурін.

Перекладач. Ви Мічурін?! Містер Майєрс, ось містер Мічурін!

Б е р д. Но!.. Містер Джін Мічурін?!

Майєрс. О, пардон! Ради бога.

Б е р д (кидається до Мічуріна, викидаючи один чемодан, до перекладача). Чорт вас побери! Беріть чемодани! Я вас прожену к чорту. Дайте чемодани!

Перекладач. Дайте чемодани! Містер Мічурін, ради бога!

Б е р д. Тисяча чортів! Містер Мічурін! Це оригінально! Ах!

Перекладач. Містер Берд каже, що це дуже оригінально. Він сам теж любить носити чемодани... (До Берда). Я кажу, що ви теж любите носити чемодани.

Мічурін. Це дуже похвально.

Перекладач. Містер Берд з цього почав кар'єру.

Мічурін. Так... Ну що ж. Похвально.

Майєрс. Здрастуйте. Професор Майєрс. Франк Майєрс, зі Сполучених Штатів.

М і ч у р і н. Дуже радий.

Перекладач. Зі Сполучених Штатів Америки! Юнайтед Стейтс. Директор інституту землеробства. М а й е р с. Містер Берд. Мій друг. Б е р д. Берд. Уоллес Берд.

Перекладач. Містер Уоллес Берд, найбагатша людина Америки.

М а й е р с. Я спеціально приїхав...

Перекладач. Містер Майєрс спеціально приїхав до вас на кращому пароплаві Америки де-люкс.

М і ч у р і н. Це дуже люб'язно. Я дуже радий.

На веранді з'являється Олександра Василівна.

М і ч у р і н. Прошу. Моя дружина, Олександра Василівна, мій друг і помічник. Берд. Берд.

Майєрс. Майєрс. Це дуже чудовий день, місіс Мічу-ріна.

Олександра Василівна. Прошу, тобто дякую.

Перекладач. Містер Майерс каже, що він в захопленні взагалі.

Берд. Містер Мічурін... Пробачте... (До перекладача). Спитайте, одначе, чи він той Мічурін.

Перекладач. Містер Мічурін, містер Берд цікавиться — чи не живе тут поблизу інший містер Мічурін.

Мічурін. Не знаю. Не чув.

Перекладач. Містер Берд цікавиться: цей дворик і є той сад, про який ми читали в Америці? У вас є інший, більший сад?

Мічурін. Більший? Чому більший? Ви приїхали дивитися мій сад? Ось він. Прошу вас.

Мічурін і американці ідуть в глибину саду. Олександра Василівна іде в дім. Входять Терентій і Бурьонкін. До них наближається візник.

Терентій. Вигадка, і більш нічого...

Бурьонкін. Вся пошта гуде...

Візник. Кажуть, власноручно сам цар...

Терентій. Цар?.. Брехня... Не може бути, щоб цар та знав, що є місто Козлов. Немає таких царів.

Бурьонкін. Не про місто знає, а про Івана Володимировича.

Терентій. Мели!

Візник (до Бурьонкіна). З міністрами говорив... Дайте йому, каже, золота, срібла, скільки забажає. Хай, каже, купається в молоці, тільки не пускайте, каже, за кордон. Он як!

Терентій. За кордон такого сквернословия, був би я цар, і я б не пустив.

Візник. Так. А той — губернаторові.

Терентій. Це ж котрий?

Візник. Не знаю. А той, отже, вже справникові нашому, шкурі. Ось він, хижий.

Бурьонкін виходить. Швидко входять Биков і Хренов.

Х р є н о в. Що передавали? Хто? Кому? Стій!.. Візник. Наградження. Х р є н о в. Яке? Хто сказав?

Візник. А чиновника губернського з вокзалу хто віз? Я!

Х р є н о в. Ну...

В і з н и к. А опісля — мериканців.

Хренов Биков

Яких? Де вони?..

Візник. Котрі мериканці — га? Х р є н о в. Авжеж! Ну!

Візник. Тутечки. А губернський у гостиниці.

Хренов (до Бакова). Все знають!..

Візник. Ну, як же не знати, коли сам казав. У вас, каже, знаменитий садівник. Нагорода йому від царя дуже спішна. Це той уже, губернський...

Биков. Сказитись!

Х р є н о в. А американці де?

Візник. В саду. Он чемодани. А самого повели в кущі умовляти.

Биков. Провалитись!

Хренов. Голубчики, що ж це робиться! Пошта гуде, гостиниця шушукає. Лише я нічого не знаю! Биков. Самі винуваті.

Хренов. Я винуватий? А хто казав: поспішиш — людей насмішиш? Хто затримав мене? Ви! Треба було зразу цього губернаторського хлопчика в коляску — і сюди. А не варення варити.

Биков. Я винен? Дякую вам. Це ж пряма ваша справа.

Х р є н о в. Моя, звичайно. Ой голова болить, рятуйте!..

На веранду квапливо виходить Олександра Василівна.

Олександра Василівна. Панове... що з вами? Здрастуйте.

Хренов. Нам потрібен пан Мічурін. Б и к о в. Доброго ранку.

Олександра Василівна. Прошу зайти. Він буде дуже радий.

Т е р е н т і й. Зрадіє... тьфу... от брехні... Хренов. Пробачте, де він?

Олександра Василівна. В саду. До нього приїхали начебто здалека. Б и к о в. Яка неприємність!

Олександра Василівна. Не лякайте. Що-небудь сталось?

Б и к о в. Ваш чоловік одержує нагороду.

Олександра Василівна. Слава богу! Він такий щасливий! Я так цього хотіла, так хотіла! Хвилиночку... (Іде в дім).

Б и к о в. Ах, добре! І головне — було б із-за чого.

Хренов. Все неймовірно в цьому світі!

Б и к о в (оглядаючись). Я розумію — нагороду Філіпову, отцю Христофору, французів Дюльно. В них-бо сади! А це?..

Хренов. Дарма!.. В гостиницю швидше!

Терентій. З похмілля одурів собачник.

Биков і Хренов виходять. Входять Мічурін і американці. На веранді з'являється Олександра Василівна.

М а й є р с (надзвичайно схвилюваний). Те, що я бачив,— геніально. Ви, містер Мічурін, дивовижна людина. Я ніколи вас не забуду.

Перекладач. Те, що Майєрс бачив,— геніальне. Ви дуже здивували містера Майєрса. Містер Майєрс каже, що йому буде приємно згадувати про вас взагалі, навіть коли він помре.

Мічурін. Ну, що ви! Дякую. Не треба.

Майєрс. Я щасливий бути вашим сучасником.

Б е р д. Так. От це бізнес!

Перекладач. Містер Майєрс і містер Берд кажуть, що вони були б щасливі стати вашими компаньйонами.

Мічурін. Не розумію. Як? Ага. Так-так. Майєрс. Я кажу, варто було приїхати з

Амери́ки, щоб потиснути вам руку.

Перекладач. Вам руку. Олександра Василівна. Правда? Майєрс. Так. Це правда.

Олександра Василівна. Ви сказали, що ви щасливі...

Перекладач. Так, містер Майєрс сказав, що це має щось таке... І що він надзвичайно щасливий бути вашим сучасником взагалі.

Олександра Василівна. Я заплачу.

Мічурін. Сашо, заспокойся. Це так кажуть. Це люб'язність.

Олександра Василівна. Але це так гарно. Як радісно, коли люди привітні!

Майєрс. Перекладіть. Це грандіозно по силі і глибині задуму. Я вперше тут відчув, що може створити людина. Це майже надприродно.

Перекладач повторює фразу за фразою.

М і ч у р і н. Ні, що ви. Це тільки початок! Олександра Василівна. Боже мій! Мічурін. Сашо...

Олександра Василівна. Іване, я щаслива... Спасибі вам... Я щаслива це чути. Мені так цього хотілось, мені так цього хотілось! Адже так мало щастя!

Мічурін. Ну, що ти кажеш, їй-богу! Нічого вони не щасливі. Балаканина.

Берд. Цікаво, про що вони говорять, Майєрс? Що вони кажуть?

Перекладач. Вони кажуть...

Мічурін. Слухайте, не перекладайте цього. Це надто приватна розмова. Сашо...

Олександра Василівна. Ну, добре, добре. Мені піти?

М і ч у р і н. Ні, чого? Залишайся.

Олександра Василівна. Вони сказали, що вони щасливі. Боже мій!.. Ти чув, що вони сказали?.. Вони сказали — це майже надприродно...

Берд. Містер Мічурін. Я приїхав висловити вам подяку від садівників Канади. В Канаді цього року вимерзли всі вишні, крім вашої.

Перекладач повторює фразу за фразою.

Мічурін. Так? Я дуже радий.

Олександра Василівна. Ну, як тобі не соромно! Не можна ж так, Іване.

Мічурін. Почекай. Я кажу — дуже радий. Не терплю тендітних сортів.

Перекладач (до Берда). Він каже взагалі, він... йому не подобається щось таке.

Берд. Уелл К Містер Мічурін, поясніть, одначе, чому ми не бачим ваших лабораторій? Де ваші робітники?

Перекладач повторює фразу за фразою.

Майєрс. Так. Невже ваш уряд... Мічурін. Мій уряд садовими справами не цікавиться.

Берд. Дуже дивно й безглуздо.

Швидко входить Б и к о в і спохвату, будучи до того ще й близоруким, зупиняється перед Майєрсом.

Б и к о в. Пане Мічурін! Мічурін. Я зайнятий. Б и к о в. Здрастуйте!.. Мічурін. Зайнятий, кажу!

Б и к о в (просто по квітах підходить до Мічуріна). Пардон... По указу його

величності, государя... імператора Миколая Олександровича маю честь вручити вам...

Мічурін. Що вам треба?

Б и к о в. ...орден Святої Анни третього ступеня.

Мічурін. Слухайте. По-перше, дякую цареві. По-друге, стійте і не руштесь, інакше я вас ображу дією, хоч ви і міський голова. Стійте! Ви наступили мені на серце!

Б и к о в. Ой!.. Пробачте. (Тихо). Ну, я тобі це пригадаю. Ванько скажений.

Мічурін (кидаючись до зламаной квітки). Обережно. Ти!!! Терентію, проведи пана!

Биков і Терентій виходять.

Уелл — добре (англ.).

М і ч у р і н. Ось потіштесь. Фіалкову лілію зламав. Унікум!.. (До Майєрса). Прошу вас. М а й є р с. Ах!

М і ч у р і н. Запах який? Скільки світ стоїть, люди не знали запаху лілій.

М а й є р с. Абсолютно вірно, лілії не пахнуть. Б е р д. Або пахнуть падаллю. Мічурін (подає лілію Берду). Прошу. Б е р д. О-о. Це бізнес...

Перекладач. Містер Берд каже: це щось божественне. Це гроші. Ви можете нам продати?

Мічурін. Ні, ні, ні. Це єдине, що я за всё життя присвятив моїй дружині. *

Перекладач (до Майєрса). Це... лірика взагалі. Родинне.

Мічурін. Ціла епопея, панове... Я вивів її з жовтої і шехлахової лілії. Гібриди першого і другого покоління були жовті. В третьому поколінні з'явилися окремі лілові екземпляри, пилочок чорний і, як бачите, запах. Три нових ознаки, яких не було у батьків. Це вже нові якості, що заперечують закон Менделя.

М а й є р с. Закон Менделя?

Мічурін. Так. Закон Менделя не пояснює розвитку рослин. І я почав займатися створенням нового дерева.

Берд. Уелл. (Рішуче). Містер Мічурін, вам тут не місце.

Перекладач. Містер Мічурін, містер Берд каже... Берд. Це ж ваш масштаб. Перекладач. Це не ваш масштаб. Берд. Ваше місце в Америці! Перекладач. Ваше місце в Америці! Мічурін. В Америці? Чому в Америці? Олександра Василівна. Іване Володимировичу...

Мічурін. Помовч. Берд. Подумайте. Перекладач. Подумайте!

Мічурін. Бачите, для дослідів, звичайно, цікаво мати весь світ. Але я тут чекатиму, поки не буде по-моєму.

Перекладач. Він хоче тут одержати деякі результати.

М а й є р с. Ви що маєте на увазі?

Перекладач. Що ви маєте на увазі?

Мічурін. Найголовніше. Просунути плодоносний світ далеко на північ.

Берд. Перекладайте: містер Мічурін!..

Перекладач. Містер Мічурін!

Берд. Я вам ще раз кажу: ваше місце в Америці. Ми всьому надамо нашого масштабу. Я купую це! Увесь цей сад ми навантажимо на пароплав — і в Америку! Ви

будете мати вісім тисяч доларів, лабораторію, сто помічників!

Перекладач повторює фразу за фразою.

Мічурін. Ні.

Перекладач. Ф'юїть!..

Олександра Василівна. Іване...

Берд. Розумію. Вам жаль розлучатися з цим пейзажем. Ми вам створимо точно такий самий пейзаж. Я кажу відверто — ви золота людина.

Перекладач повторює фразу за фразою.

Мічурін. Я російська людина, і це... і нема таких ні грошей, ні пароплавів... Зрозуміли? Ну, ось...

Берд. Подумайте.

Перекладач. Що ви робите! Ви губите бізнес!

Мічурін. Ні, чому? Це не та розмова. Це мене пригнічує. Годі, годі...

Олександра Василівна. Іване, вони ж нічого не сказали. Вони сказали — подумайте.

Мічурін. А я їм кажу: хай приїдять за двадцять років. І хай не пригнічують мене своїми грошима, чорт їх забори... (До перекладача). Це ти їм вдома перекладеш.

Берд. Що він сказав?

Перекладач. Я... Він каже... Я не зовсім зрозумів. Він просить перекласти вам це не тут.

Лісницький (підійшовши). Пане Мічурін! Приїздіть до нас на Дальній! От де ваше царство! От де могутність! Там, здається, всі ліки світу. А краса яка! Тільки справжнього фруктового дерева нема! Все, що завозили звідси, з України, не кліматизується, мерзне.

Перший подорожній. Жорстока у нас природа.

Мічурін. Панове, умовимось: природа не жорстока і не добра. Закони її безособові! Для неї, змії, цареві красуні, холерні бацили — одна ціна. Тому наївно і безглуздо чекати милостей від природи. Взяти їх у неї — ось завдання.

Лісницький. Подолати закони!

Мічурін. Зрозуміти, а не подолати. Думати треба. (Про себе). Вони мені будуть пейзаж робити, як звіру...

Перекладач. Пане Мічурін! Містер Майєрс і містер Берд в однаковій мірі захоплені вами.

Мічурін. Так? Дуже добре.

Перекладач. Вони сказали, що ви маєте діло, яке взагалі чого-небудь варте. До побачення.

Берд. Гуд найт містер Мічурін. Гуд найт, місіс Мі-чуріна.

Американці виходять. В глибині саду лунає постріл. Вигуки дітей, Терентія. Мічурін іде в сад і вертається. Входить Т е р е н т і й, він тягне злодійчука — Павлушу. Зупиняється перед Мічуріним.

Т е р е н т і й. Отакий батько був пройдисвіт, і такі діти. У, звір...

П а в л у ш а. А-а!.. Мічурін. Замовкни! Т е р е н т і й. Розбійник!

Мічурін. Дивись на мене. Бити не буду! Подивимось, чого це живіт у тебе так роздуло... Т е р е н т і й. Відомо чого.

Мічурін (витягує з хлопчикової пазухи яблуко). Що це? Чого мовчиш? Що це?.. П а в л у ш а. Яблуко. Мічурін. Яке? П а в л у ш а. Кисле. Мічурін. Зелене!

Олександра Василівна. Не лякайте дитину! Не кричіть.

Мічурін (Павлуші). Де оте яблучко крапчасте? З маленького дерева. Одне висіло... Ну? Де воно? П а в л у ш а. З'їв.

Мічурін. Що? З'їв? З насіннячком? Терентію! Розріж йому живота! П а в л у ш а. А-а-а!

Олександра Василівна. Ну, що ви робите?

1 Гуд найт —на добраніч (англ.).

Мічурін. Достати мені насіння! Чув? Терентію, щоб було насіння!

Павлуша. А-а-а! (Вибігає).

Мічурін. Ось... творіть. (До Лісницького). Ай-ай-ай! Так мені хотілось показати вам одне... тобто... не плод — видіння, клянусь... Немов передвісник... Неначе радісний талант поміж юрби... Нема таланту. З'їли. (Відходить на веранду).

Олександра Василівна. Стомився він. Зайдіть пізніше.

Подорожні виходять. Мічурін біля робочого столу лагодить годинники. Недалечко біля грядки Терентій. Пауза.

Терентій. Ех, даремно ви, Іване Володимировичу, в Америку не погодились! Воістину даремно. Я б від цих іродів не те що до Америки, до Японії втік би.

Мічурін. Не твоє діло.

Терентій. Та не моє, звичайно, а жаль. В Козлові всіх аж скрутило б від заздрості. (Починає співати).

Мічурін. Перестань співати. Співець!

Терентій. Ну, що за наказаніє господне! Не стукай, не ходи, не дихай, не співай. Не було такої домовленості.

Мічурін. Росію лають іноземці, а відповісти нічого... Не співай, прошу тебе.

У хвіртку входить отець Христофор.

Отець Христофор (з'являючись на веранді). А чому не співати?.. Радуватись треба всьому дому і веселитись, Іване Володимировичу. Возвеличили ви град наш Козлов.

До нього підходить Олександра ВасиУ ;га.

Отець Христофор. Олександро В,?л плівно, з кавалером вас, царської милості орденом...

Олександра Василівна. Спасибі, батюшко.

Мічурін (не відриваючись від роботи). Хто тут?

Олександра Василівна. Отець Христофор.

Мічурін. Що треба отцю Христофору?

Отець Христофор. Відносно годинника...

Мічурін. Не брешіть... Годинник буде готовий за два дні. Ви це знаєте.

Олександра Василівна. Іване Володимировичу!

Отець Христофор. Ну, припустимо, просто зайшов.

Мічурін. Попи просто не заходять. Нікого не хрестимо, не ховаємо... Підслухувати прийшли, отець Христофор? Розвідувати?

Олександра Василівна. Ну, посоромся, що ти.

Отець Христофор. Іване Володимировичу, я прийшов об'яснитись.

Мічурін. Об'яснитись?.. Скажіть, яка складна натура — отець Христофорі

Отець Христофор (сідає в крісло проти Мічуріна). Не смійтесь. Двадцять п'ять літ тому був я не отець Христофор, а звичайний семінарист.

М і ч у р і н. А зараз ви — звичайний піп.

Отець Христофор. Дозвольте, не зовсім, не зовсім... Так. Так ось, закінчив навчання, вірував, молився і вирощував мій сад. Але ось прочитав я пана Дар-віна, і віра моя...

Мічурін. Вилетіла в трубу!.. Світ стоїть без бога. А вам треба було служити, посаду добру зайняти. В акцизники йти не хотілось...

Отець Х р и с т о ф о р. Ні, ви послухайте.

Мічурін. Ну?

Отець Христофор. Так... Потім довелось мені якось познайомитись з трудами вченого монаха Георга Менделя, котрий схрещував...

Мічурін. ...зелений і жовтий горошок і довів, що спадкове начало непізнання і недоступне ніяким втручанням.

Отець Христофор. Саме так. Мічурін. Далі.

Отець Христофор. Ну і ось, саджаю і переконуюсь, що ознаки справді проявляються в нащадків у незмінному вигляді. І щороку біля грядки стверджується моя віра в бога.

М і ч у р і н. А чому бог у вас щороку сад виморожує?

Отець Христофор. Клімат.

Мічурін. Убогість розуму і косність, а не клімат. Чого в мене не виморожує?.. Ось, погляньте. (Показує малюнок персика). Персик. Бачите? Так от, він у мене буде рости під Тамбовом.

Отець Христофор. Персик? Під Тамбовом?

Мічурін. Такі

Отець Христофор. Яким чином?

Мічурін. Беру монгольський бобовник і схрещую його з південним персиком. Ви уявляєте віддаль? Потім, коли я побачу...

Отець Христофор (зіскакує в гніві). Це блуд, а не персик! Іване Володимировичу, не блюзнірствуйте! Не перетворюйте божого саду на будинок розпусти!

Мічурін. Ех, темнота!

Отець Христофор (забігав у хвилюванні). Не спокушайте мене! Олександро Василівно! Терентію! (До Мічуріна). О, я бачу вас! Бачу, хто водить вашою рукою, щоб осквернити землю господню, пречисту матір всього сущого!

Мічурін. Заждіть, мислителю. Вже коли почали розмову про землю, так дозвольте вам сказати, що в житті рослини земна куля грає роль батька, а не матері.

Отець Христофор. Як? Хто ж тоді мати?

Мічурін. Зовнішнє середовище природи, ось хто. Воно — справжня мати-вихователька. Розуміти треба. Треба мати фантазію.

Отець Христофор. Дозвольте...

Мічурін. Нічого не дозволю.

Отець Христофор. Дозвольте! Я кажу...

Мічурін. Не перебивайте мене!

Отець Христофор. Я кажу...

Мічурін. Я кажу, не перебивайте мене, чуєте! Нічого ви на природі не розумієтесь... або брешете. Сядьте!

Отець Христофор. Ну, знаєте, хай я нічого не розуміюсь, але я все-таки скажу вам: це так безглуздо, неможливо і гріховно, як у тваринному царстві спарувати собаку зі щукою.

Мічурін. Хороше порівняння. Але вже, видно, з цього приводу мені не з вами розмовляти.

Отець Христофор. Ах, ось як!

Мічурін. Так. От створю нове персикове дерево і напишу до Академії наук.

Отець Христофор. Це справа не Академії наук, а найсвятішого синоду.

Мічурін. Сашо, чуєш?.. Розумію. Он як. Так знайте, я теж до синоду напишу.

Отець Христофор. Що?

Мічурін. Я напишу, що ви в бога не вірите. Отець Христофор. Як?.. Як?.. Як?..
Олександра Василівна. Іване Володимировичу!

Отець Христофор. Олександро Василівно, Терентию! Будьте свідками!

Мічурін. Чого — свідками? Ви, священнослужитель, насмілились заявити мені, прихожанину, в моїй хаті, що ви в бога не вірите?!

Отець Христофор. Коли?.. Я говорив про помилкову думку юності.

Мічурін. Облиште. Це не вертається. Нема у вас бога! Пуста ви людина.
Синодський чиновник у рясі, і більш нічого. Вчений! Горох розводить!..

Отець Христофор. Не смійте!

Мічурін. Він не вірить у персик. Він ні в що не вірить!

У хвіртку входить листоноша Бурьонкін.

Бурьонкін. Доброго здоров'ячка, Іване Володимировичу!

Т е р е н т і й. Тихше, йди сюди.

Отець Христофор. Ось я-а-ак...

Мічурін. Так. І ніяка ряса тебе не врятує.

Отець Христофор. О! Ти злий... Ти раб химер своїх і марень облудних! Ти пригнічуєш ближніх!

Мічурін. Я служу дальнім. (Підійшовши до отця Христофора, тихо). Хто ти? Чому при твоїй появі мене охоплює печаль, нудьга, слабість? Ідіть геть. Я не хочу лагодити ваш годинник. Він непотрібен вам. Ваш час не рухається. Ви вічні, як косність.

Отець Христофор. Іване Володимировичу, не треба. Погарячилися.

Олександра Василівна. Іване, ради бога.

Мічурін. Ідіть геть... Ідіть! Ідіть!

Т е р е н т і й. Та йдіть уже, добром вас просять.

Отець Христофор (бере годинник). Добре, Іване Володимировичу. Я піду... Я піду! (Виходить).

Мічурін. А-ай...

Бурьонкін (підходячи). Заспокойте ваші нерви, Іване Володимировичу. Здрастуйте. Доброго ранку, з добрими вістями.

Мічурін. Здрастуй, Кузьмичу.

Бурьонкін. Плюньте ви на них. Ви подивіться, скільки кореспонденції приніс. Вся пошта ваша. От діла! Сьогодні, Іване Володимировичу, ми з вами побили рекорди. Шістдесят листів, шість бандеролей і чотири закордонних... Во!.. Просто забирайте з сумкою — все ваше. А ви хвилюєтесь. Адже всі оті попи, купці, справники тобто, повірте, до ста літ доживуть, а ніхто їм ніколи не написав і не напише такого шанобливого листа. Во! Дивіться — Персія, їй-богу, бачите. А ось Англія чи Голландія... Зараз, зачекайте... Во марка — король якийсь!

Мічурін. А, ну їх, королів. Поглянь, чи немає з Сибіру, з Кавказу.

Бурьонкін. Є! Заждіть. Тут ще Америка є, на пошті казали...

Мічурін. Та ну?..

Бурьонкін. Є... Де вже вона? Ага, ось. Баришня з свічкою. Ось вона. Запитує! Щось таке їй треба від Івана Володимировича, Олександро Василівно. Наша бере! Всім буду казати.

Мічурін (розкриває конверт). Насіння.

Бурьонкін. Дайте піддержати. (Бере).

Мічурін. Алтайське.

Бурьонкін. Насіннячко, чи думало ти, що потрапиш в Козлов? Ну, рости, рости... В час добрий. Побачимо, чим ти нас порадуєш.

Олександра Василівна. Спасибі, Федоре Кузьмичу. Буде радість.

Бурьонкін. Обов'язково. До таких людей, як ви, радість повинна прийти по закону.

Олександра Василівна. Спасибі.

Бурьонкін. І вам спасибі, панове, від усіх добрих людей. А марочки оці прошу мені подарувати.

Мічурін. Колекцію збираєте...

Бурьонкін. Іване Володимировичу, життя прожити — не поле перейти. Хочу, щоб діти мої бачили, що батько їх не даром переходив житейське поле. Я марочки під склом повішу. Будьте здорові.

Мічурін

Олександра Василівна

Бурьонкін. Щасливо залишатись. (Виходить).

КАРТИНА ДРУГА

Рання весна. Сад. Маленька оранжерея. Грядки сіянців. Мічурін на грядці, схилився над рослиною, наче лікар над хворою дитиною. Видно з усього, що минуло

чимало часу.

Мічурін. Ні! До персика нам, видно, ще далеко. Сашо, запиши: дикий мигдаль з персиком не схрещується.

Олександра Василівна. Записую вже п'ять років.

Мічурін. Ще раз запиши: дикий мигдаль з персиком не схрещується. Пошукаємо обхідних шляхів. Хто ж винен тут — я чи персик? Звичайно, я. Не вистачає майстерності спостереження. (Уважно розглядає сіянці). А ці вимерзли.

Олександра Василівна. Так. Я ж казала тобі...

Мічурін. Тільки, будь ласка, без зауважень.

Олександра Василівна. Але ж я нічого ще не сказала, господи.

Мічурін. Зажди. Я кажу, вони знову вимерзли. Отже, зовсім ймовірно, що мені дуже важко. Зрозуміла?

Олександра Василівна. Ну...

Мічурін. Так от розуміти треба, а не зразу: "говорила та говорила".

Олександра Василівна. Ну, мовчати теж не буду.

Мічурін. Ні, ти все-таки помовч. Дай мені висловитись.

Олександра Василівна. Ну, висловлюйся. Оратор! Смішно.

Мічурін. Так. Я, очевидно, смішний серед тисячолітніх зарослів ніким не розгаданих закономірностей. Шановні пані і шановні панове! Якщо вам важко зі мною, облиште мене. Я проробив лише маленьку щілинку в таємницях і вже бачу, який слабкий і жалюгідний я. Ну, що я знаю?

Олександра Василівна. Ти знаєш більше від усіх.

Мічурін. А-а! Поки що я знаю лише одне: цей сад нікуди не годиться.

Олександра Василівна. Що? Мічурін. Я відмовляюся від цього саду.

Олександра Василівна. Ти що? Здурів? Ти пам'ятаєш, що казали іноземці? В світі подібного нема.

Мічурін. Багато вони розуміють, твої іноземці.

Олексагндра Василівна. Ну, звичайно, у тебе всі дурні і нездари. І ти сам завжди з усього невдово-лений.

Мічурін. Сашо, я прошу уваги і співчуття, а не критики!.. Цей сад я вирішив перенести в інше місце.

Олександра Василівна. Але вже раз переносили.

Мічурін. Не туди перенесли. Доведеться ще раз. (Пауза). Чого ти мовчиш?..

Олександра Василівна. Я згодна.

Мічурін. Ну от, слава богу, за багато літ хоч це зрозуміла.

Олександра Василівна. Тобі не соромно?

Мічурін. Рідна моя... Не те що соромно, голову б розбив об дерево, так я собі надокучив. Ну, та що робити, коли не вистачило передбачливості зрозуміти все зразу. Грунт жирний! Ось вони вирости швидко і померзли, розманіжені панята! А ми розплачуємось за їх швидкий ріст.

Олександра Василівна. А куди переносити?

Мічурін. В Донську слободу. Там цей казнокрад Агапов продає ділянку. Чудовий ґрунт, виснажений, пі-сочки, яри, болотця.

Олександра Василівна. Але ж там водою заливає.

Мічурін. Ну й добре. Там, коли вже виживе, то буде дерево, а не тепличний паразит. До речі, сарайчик є — пожити на перший час.

Олександра Василівна. А гроші? Адже на хлібі сидимо. Діти. Ваню, подумай про дітей.

Мічурін. Я думаю про дітей. Про кого ж мені думати? Все, що я роблю, я роблю для дітей. Коли-небудь вони прийдуть у наш сад. Я думаю...

Лунає гучний хрипливатий голос, з-за кущів з'являється Х р є н о в. У витягнутій наперед лівій руці він тримає на повіді мисливських собак, а в правій — кашкет. З живота звисає ягдташ з дичиною. Добрий десяток качок за поясом.

Х р є н о в. Все думаєте, все мрієте! Моє шанування, панове!

Мічурін І

ОлександраВасилівна /"Здрастуйте.

Хренов (оглядаючи сад). Боже, яка благодать! От уже де завжди свято, це у вас. Ельдорадо!

М і ч у р і н. Чи не можна без глуму?

Хренов. Образились за Ельдорадо? Ха! Але ж це обивателі ради лихослів'я так охрестили. Олександро Василівно, чи не хочете качечку? Чудесні качечки! Не образьте мисливця!

Олександра Василівна. Ні! Ні!

Хренов. От ненавиджу ці принципи! Ну, хочете в обмін? Вже признаюся — за цим і зайшов.

Олександра Василівна. Не розумію.

Хренов. За травичкою.

Олександра Василівна. Ах, клематис! Зараз. (Виходить).

Хренов. Яка розкішна настойка на цій траві — китайська медицина, клянусь! В Америці такої нема! Тубо! Це медицина, особливо перед ухом з йоржів... Сьогодні ми на луку смажили... Голубчики мої!.. Тубо!..

Мічурін. Ви мені щось хотіли сказати.

Хренов. Я вам багато дечого хотів сказати, але ви людина противна, колюча, як йорж. Бог вас покарав, тому я помовчу.

Мічурін. Не скаржусь і не чекаю похвал.

Хренов. Ні, чому? Ви розумний. Все ваше листування з закордоном я знаю і все, що ви робите, теж знаю, оскільки мені це належить. Тільки нічого з цього не вийде. Країна наша темна. "Фрукти — народу..." Які фрукти?! Аби був хліб!

Мічурін. Не єдиним хлібом...

Хренов. Чув. Гордість вас заїла. От що. Пихатість. Незгода. Ви подивіться на мене. От я справник. А я не гордий і не пихатий. Гордості в мене ні на гріш. А вже кому б,

здається!..

Мічурін. Я не гордий. Я зосереджений.

Хренов. Воно й видно. Тубо!.. Так... Потім говорите казна-що.

Мічурін. Не розумію.

Хренов. Нащо ви отцю Христофору мислі відкри-ваєте? Це людина лукава, кар'єрист. Чорт його зна, що він напише про вас до синоду. Не дивіться на мене так. Думаєте — справник, то вже й сучий син!.. Про мене гидоту говорите. Називаєте мене казнокрадом, Ноздрьо-вим, Собакевичем. Називали? Мічурін. Не криюсь.

Х р є н о в. Отож-бо... А який я Собакевич? Хіба що собак люблю. Погана ви людина. Аморальна! Все вам не так. Вам навіть дерева ростуть не так!

Мічурін. Не так.

Х р є н о в. А по-моєму, так! Я розумію, можна дещо там з чимось... Сам закінчив класи. Та не можна ж до паскудства. Ви скоро скажете, що світ... Що цей прекрасний божий світ теж побудований не так?! Це... це — опозиція.

Мічурін. Це не опозиція, а властивість моєї натури.

Х р є н о в. Як?

Мічурін. Все, до чого я в житті торкаюсь, я намагаюсь покращити.

Входить Олександра Василівна.

Хренов (сміється). Вже куди краще. Боже мій... (Бере у Олександри Василівни пучок трави). Ну, так от що: за травичку спасибі. А сад, повірте мені, здайте Міністерству землеробства під питомник. В усякому разі, будете забезпечені. Попросіть.

Мічурін. Прошу три роки.

Хренов. Читав. Погано просите. Це не прохання, а прожекти.

Мічурін. Мені потрібні умови для науки.

Хренов. Вам потрібні умови, а нам потрібна служба, а не кавардак в природі на державні кошти... Дуже вдячний, Олександро Василівно! (Виходить).

Олександра Василівна його проводить.

Мічурін (услід гнівно). Олександро Василівно!

Пауза. Музика. Вечоріє. Мічурін і Олександра Василівна на сцені біля молодії яблуні.

Який убогий, жалюгідний світ! Як я ненавиджу мізерність і розумову бідність. Вільха, осика, ялина, верба — куди не гляну, все не так, усе не людське — боже! (Підходить до яблуні). Яблуне, яблуне, що ж нам робити?.. В холодній сліпоті споконвіку застигла величезна Північ без щастя садового плоду і цвіту. Яблука — ла-

сощі. Виноград — пісенне слово. Невже не суджено нам перемогти! Невже я не доживу до тих часів, коли щезне деревобоязнь, деревоненависництво і темрява; коли не соснова шишка, а плід садового дерева радуватиме дитину? Вирощування плодів земних, о господи, хай замінить закон твій у кожній школі... Як це просто, як абсолютно просто. Дайте мені світ на сто років!

Завіса

ДІЯ II

КАРТИНА ТРЕТЯ

Вітальня квартири академіка Пашкевича в Петербурзі. Професори, дружини, доньки, сини професорів — студенти. Настрій святковий — напередодні Нового року. В сусідній кімнаті накривають на стіл.

Входить професор К і ч у н о в.

К і ч у н о в. Панове, справа Мічуріна набирає зовсім неприпустимого ганебного характеру. Сьогодні департамент землеробства відмовив йому в допомозі.

Сивцев. Ганьба!

Карташов. Жахливо!

Донька Пашкевича. Ганьба... Яка ганьба! Та що ж це робиться!

К і ч у н о в. Місяць оббиває пороги! О чиновні, про-гнилі душі! "Які гібриди, що за гібриди, соромтесь! В сліднуючу кімнату!"

Донька Пашкевича. І він іде?

К і ч у н о в. Іде! В сліднуючу, в сліднуючу, в сліднуючу! Місяць!.. Одна лише людина заступилась.

Карташов. Хто саме?

К і ч у н о в. Інспектор Марфін. Уявіть, приїздив з Тамбова. Так ось за це при мені вигнали його з міністерства. "Пане Марфін, ви звільнені з посади інспектора".— "За що?" — "За втручання не в свої справи. Ви стільки років протегували цьому суб'єктові. Мало того, що він займається чорт зна чим, ви хочете, щоб він розводив цю розпусту в природі на державні кошти".

Загальний шум обурення.

Хвилиночку. Тоді я не витримав. "Послухайте, кажу, що ж це робиться? Адже Мічурін найвидатніший наш се-лекціонер-оригіна́тор. Перший у світі. Це наша російська гордість!" Ух, бачили б ви, як піднялась з-за столу чи-новнича підла пика, щедрінський органчик: "Прошу не дорікати мені гордістю. У мене теж є гордість! Він відмовився виконати наші умови". Я встав і кажу: "Він хоче займатися наукою". Грюкнув дверима. Будьте ви прокляті,— думаю. Іду. Зустрічаю його в коридорі — ви б подивились!

Донька Пашкевича. Мічурін?

К і ч у н о в. Так.

Донька Пашкевича. Боже мій! Треба було його запросити до нас на Новий рік! К і ч у н о в. Запросив.

Пашкевич. Спасибі. Я завжди захоплююсь вашим благородством.

Донька Пашкевича. Так-так. Вам би не професором бути...

Всі засміялись.

К і ч у н о в. Абсолютно! Капітаном далекого плавання. Все життя мрію.

Пашкевич. Чого ж він не йде?

Донька Пашкевича. Здається, дзвоник? (Виходить і незабаром вертається).

Пашкевич. Мене не тільки департаменти обурюють, панове...

К і ч у н о в. Розумію. Коли навіть у Канаді, де вимерзли всі вишні і залишилась одна лише — Мічуріна, наша! Коли половина земної кулі одержує, нарешті, можливість плідництва на новій, науковій, нашій російській основі, чому мовчать деякі наші "жерці" — охоронці мощей природи?

Сивцев. Жахливо, панове!

Карташов. Я обурений бездушністю департаменту, одначе я хотів зауважити, що Мічурін, як практик, що не має спеціальної теоретичної освіти...

К і ч у н о в. І слава богу! Майже всі великі відкриття зроблені такими. Я стверджую, що його практика вище наших теоретичних пізнань. Вона має не тільки риси всезагальності, але й безпосередньої дійсності, від якої ви, Євгене Григоровичу, відірвані, пробачте.

Картато в. Я не згоден.

К і ч у н о в. Звичайно. Вам страшно визнати його погляди.

Карташов. Чому?

К і ч у н о в. Тому, що доведеться тоді викинути півжиття своїх трудів.

Карташов. Не думаю. Я вважаю, що Мічурін, несвідомо, можливо, але, безумовно, суперечить Дарвіну.

К і ч у н о в. Оборонець Дарвіна!

Всі сміються.

(До Пашкевича). Василю Васильовичу!

Пашкевич. По-моєму, Мічурін продовжує Дарвіна. Дарвін пояснив еволюцію...

К і ч у н о в. А він хоче її творити!

В передпокою лунає дзвоник.

Іде... (Виходить).

Пашкевич. І наш обов'язок допомогти йому! Подумати— десь у страшній самотності, в глушині народжується людина!

Загальне схвалення. Кічу нов (в дверях). Панове! Пан Мічурін. Входить Мічурін.

Пане Мічурін, ось ваші друзі.

Мічурін. Пробачте, запізнився.

Донька Пашкевича. Панове, одну мить.

Дружина Пашкевича. Панове, прошу вас. Новий рік! Тут через вас, пане Мічурін, ціла баталія.

Всі підходять до стола.

Пашкевич. Панове! Остання хвилина століття. Бачу мільйони людських очей, спрямованих у майбутнє. Двадцять століття! Що принесе воно науці? Росії? Людству? В цю хвилину урочистого чекання звернімо свої погляди до народу, огляньмо століття минуле. Яку невимовну силу виявив наш російський народ при наявності найжахливіших умов! Гігант Пушкін, чарівник Глінка, Гоголь, Лермонтов, Некрасов, великий Толстой!

Студенти. Чайковський, Мусоргський, Крамської, Рєпін! Белінський, Герцен!

Пашкевич. Чернишевський — великий демократ, "справжня честь Росії". Сєченов,

Мечников, Тімірязєв, Павлов, Менделєєв — гордість світової науки і наша гордість. Радісно від багатства, могутності і різноманітності талантів, народжених Росією дев'ятнадцятого століття! Наповніть бокали. За народ! За геній народу! Хай же наступаюче двадцяте століття принесе нашій батьківщині повний розквіт і свободу. Хай підніметься Росія! Хай розправлять крила всі її степові й гірські орли і понесуть славу вітчизни в усі прийдешні століття, не ско-роминушу, а вічну, як писав Чернишевський, на благо всьому людству. За вас, мислителі, вигнанці з кафедр, з батьківщини, горді в'язні і пророки прийдешнього! Чим ніч темніша — тим яскравіші зорі! З новим століттям!

Починаючи зі слів: "За вас, мислителі..." — годинник б'є дванадцятку.

Донька Пашкевич а. Яке все стало урочисте! Я почуваю, що стою на земній кулі, на планеті, і вона летить. Нове століття! Щось величне приходить в наше життя.

К і ч у н о в. Так. Сьогодні ніч великих передчуттів і високих бажань.

Студенти. За високі бажання!..

Пашкевич. Тост, гостю Іване Володимировичу, ваші бажання?

Мічурін. Багато бажань хвилюють мене, тобто одне бажання: я хотів сказати, панове, саме для даного випадку...

Всі. Яке?

Мічурін. Я хотів би в цьому столітті посягнути в якійсь мірі на світовий порядок.

Сміх.

Карташов. Дуже скромно.

Пашкевич. Чому? Будь ласка.

Мічурін. Дев'ятнадцять століть нашої ери спостерігає людина таємничу мінливість в природі під впливом мінливих оточуючих умов. Але коли я повстану, так би мовити? Повстану і створю мінливість в природі за своїм бажанням? Я маю на увазі створення запланованих спадкових змін.

Студенти. Браво! Браво! Сивцев. Ач, куди сягнув!

Картато в. Остільки ж красиво, оскільки й неможливо.

Пашкевич. Тихше, панове!

Мічурін. Хто посміє зрівнятись тоді з могутністю народу?! Коли труд на землі стане творчістю, мистецтвом! Все стане іншим!

Студенти. Браво! Браво!

Студенти підводять Мічуріна до рояля. Одна з дівчат почала грати.

Картато в. Власне, чому все обов'язково повинно стати іншим? Іншим — ще не значить більш досконалим.

Дружина Пашкевича. Панове, не сперечайтесь. (До Мічуріна). Прекрасно!

Сивцев. Ну! Для новорічного снігу це занадто, але для віку, раз за сто років,— можливо.

Студент. Пане Мічурін, це грандіозно! Це прекрасно! Ви напишіть книгу таку, щоб прозвучала на весь світ!

М і ч у р і н. До книги мені ще далеко.

Донька Пашкевича. Що ви! Ви знаєте, батько сказав, що ви створюєте для людства нову науку землеробства...

Мічурін. Ну, що ви. Дякую.

Студент. Скажіть, звідки у вас це розуміння?

Мічурін. Від батька й діда. Я вирощую рослини з чотирьох років. Все життя сиджу на грядці й дивлюся вниз.

Кічу но в (очевидно, на адресу Карташова). Багато хто дивиться вниз!

Пашкевич. Тільки одні бачать калюжу, інші — зорі. Іван Володимирович бачить...

Донька Пашкевича. ...зорі!

Мічурін. Я бачу сни... Пориною в спостереження... Так. Тільки сни ці, признатися, поки що важко заробляти. Іноді один сон за п'ять років заробиш, а то й того менш... За ваше здоров'я!

Пашкевич. За ваші сни!

Студенти. За зорі!

Донька Пашкевича. З новим століттям!

КАРТИНА ЧЕТВЕРТА

Рання весна. В саду біля веранди працює Терентій. На першому плані біля розчиненого широкого вікна веранди Олександра Василівна. Вона напівлежить у кріслі, хвора.

Олександра Василівна. Ну ось і новий сад на новому місці. Очам не віриться, що це ми його перенесли сюди руками оцими. Що продавати, Терентію?..

Т е р е н т і й. Та все вже продали. Не шкода мені праці, дерева жаль. Пропаші дерева.

Олександра Василівна. Оцими ось руками. Як радісно мені!

Терентій. Що продавати, не втямлю?

Олександра Василівна. Пригадуєш, коли тієї весни, вночі, в дощ, усі ми троє звалилися в рів з водою. Ти проклинав тоді дорогу в темряві, в грязюці. Пригадуєш, що він сказав?..

Терентій. Відомо, що: "Дурень". Хіба почувеш що путне від нього?

Олександра Василівна. Ні, він сказав: "Дурний, це дорога до безсмертя".

Терентій. Ви мене безсмертям не годуйте. Що завтра на базар нести?

Олександра Василівна. Та щось таке, щоб не помітив. Крісло там, чи що? Нічого ти, Терентію, не бачиш. Темна твоя душа.

Терентій. Дурниці. Ви мені картоплі дайте. Щоб посадив весною, а восени поїв: картопля, ріпа, огірок. Гов'ядина! А це... коли воно виросте? А виросте, то зволь вгадати — яка, як не замерзне. А там і помирати час.

Олександра Василівна. Терентію, те, що ти сказав, жахливо. Це не твої слова.

Терентій. Каюсь, не мої. Важко мені з вами — ото й говорю — абищо.

Олександра Василівна, йому ти такого ніколи...

Терентій. йому вже не скажу до смерті. Нехай, так уже мені випало... То що ж нам продавати?..

Олександра Василівна. Недобре мені, Терентію. '

Терентій. Бачу.

Олександра Василівна. Як простудилася тоді, з церкви ідучи...

Т е р е н т і й. А-а... Діло не в простуді. Олександра Василівна. А в чому ж? Т е р е н т і й. Не знаю. Ваша таємниця, не моя. Олександра Василівна. Не треба так, Те-рентію.

Т е р е н т і й. Мовчу.

З-за веранди з'являється Мічурін з садовим інструментом, ящиком з землею, чимось до краю захоплений.

Мічурін. Сашо. Ти тут? Що з тобою? Олександра Василівна. Нічого. Тобі видалося щось?

Мічурін. Ні. Я щось хотів сказати... забув... Хм... Що ж це я хотів сказати?.. Ага!..

Олександра Василівна. Що?

Мічурін. Приснився дивний сон. Якесь весілля. І ми віддали заміж доньку, а вона — вишня. І все — музика, музика. Потім дивлюсь — а вона не вишня, а японська черешня.

Олександра Василівна. Це ти думав щось.

Мічурін. Ні, я... Це що в нас — завтра чи сьогодні?

Олександра Василівна. Сьогодні.

Мічурін. Сьогодні? Як, сьогодні?

Терентій. Господи! Час — і той вже розгубили! (Виходить).

Мічурін. Дозвольте, дозвольте... (Поклав інструмент, присів і почав щось дивитися в записній книжці).

Входить Бурьонкін.

Бурьонкін. Добрий день, Іване Володимировичу! Мічурін. Заждіть, заждіть. Де ж це воно? Яке число?

Бурьонкін. Дуже важливі події відбулися в світі. Мічурін. Так, так... Бурьонкін. Вже другий рік.

Мічурін. Заждіть, заждіть. Зараз, одну мить. (Іде знову на веранду).

Бурьонкін. Кажуть, у місті холера.

Олександра Василівна. Так, так. Я забула провідати хвору. Ти пообідаєш без мене... Іване...

Мічурін (з'являючись). Чого тобі?

Олександра Василівна. Ти пообідаєш без мене.

Мічурін. Обідати не хочу.

Олександра Василівна (до Бурьонкіна). От бачите...

Мічурін. Дивись, що робиться. Ось...

Показує їй померзлі сіянці.

Олександра Василівна. Знову ні? Мічурін. Ні.

Олександра Василівна. Отже, всі труди пропали марно...

Мічурін. Як, марно?.. Я сказав — ні. Це дуже багато, моя люба. О, тепер я знаю, що робити... Помилка! Тисячі дурнів, подібних до мене, століттями повторюють її. Чому? Тому що косність розуму, млявість духу... Те-рентію!

Голос Терентія. Іду!

Мічурін. Акліматизація. Яка дурниця! І от знаю, що нічогосінько не вийде, а сію. Яка сила інерції захована в людині! (Кидає сіянці).

Терентій (підходить). Вовка скільки не годуй... Я вже вам казав, облиште... Ну, чого ви так на мене дивитесь? Ну, не я вам говорив, ви мені казали!

Олександра Василівна. Заспокойся. Як же бути? Що робити?

Мічурін. Я буду робити нові дерева. Абсолютно нові.

Олександра Василівна. Та ти їх робиш.

Мічурін. Природа... Досить мені її милості. Я людина, Сашо! Я повинен створити рослини, кращі від природних.

Олександра Василівна. Ти вже створив їх, Іване. їх уже багато, і всі вони прекрасні.

Мічурін. Ну, що ти, що ти.

Олександра Василівна. Прекрасні. Навіщо ти себе дратуєш одним лише мізерним персиком?

Мічурін. Але ти розумієш, що це вже не персик, а ціле дерево пізнання! Шістнадцять років боротьби!

Олександра Василівна. Ваню... дивись навколо. За півмісяця тут буде рай.

Терентій. Цвітіння буде розкішне.

Олександра Василівна. Дивись, птахи летять. Боже мій, летять! Журавлики летять!

Бурьонкін. Отак сини мої полетіли на Карпати, і немає синів.

Мічурін. Якщо ми проживем ще десять років, персик буде у Тамбові.

Олександра Василівна. Звичайно, любий мій, все буде так, як ти задумав.

Бурьонкін. Летять журавлики!..

Олександра Василівна. Щось мені недобре сьогодні. Холодно. Так холодно!..

Бурьонкін (до Терентія). Кажуть, у місті холера.

Мічурін. Все зрозумів. Тепер лише б життя вистачило.

Бурьонкін. Іване Володимировичу, кажуть...

Мічурін. Будь ласка, хай кажуть... Зараз, одну мить. (Іде в кімнату і зразу ж повертається з папкою рукописів).

Терентій рухом голови одзиває Бурьонкіна вбік. Виходять. Сашо!

Олександра Василівна. Га.

Мічурін. Сьогодні вночі до мене завітало натхнення, і я записав його з такою ясністю, приміром, ну... як пишуться закони. Запам'ятайте, друже мій, на все життя.

Олександра Василівна. Так.

Мічурін. Почну тобі спочатку. Слухай. (Читає). "Ми живемо в одному з етапів часу безупинного творіння природою нових форм живих організмів, але по короткозорості не помічаємо цього..."

Олександра Василівна. Так.

Мічурін. "Властивості порід не передаються від покоління до покоління в незмінному вигляді. Вони формуються в кожному поколінні наново за час від появи прорості до дорослого стану..."

Олександра Василівна. Ой... Іване...

Мічурін. Хвилинку, Сашенько. В голові у мене така ясність, так далеко бачу...

Олександра Василівна. Хороші слова. Все так схоже на тебе... Недобре мені... Ой...

Мічурін. Ну, що ти... що ти?.. Терентію!

Входить Терентій.

Терентій. Немає доктора. Поїхав полювати. Олександра Василівна. Тихше. Скажіть, що в саду?

Мічурін. В саду? В саду весна. Барометр...

Олександра Василівна. Про птахів я питаю. Мічурін. Птахи? Птахи полетіли.

Терентій. Далеко. Ех, Іване Володимировичу. Мічурін. Іди.

Терентій. Слухаю. (Виходить).

Олександра Василівна. Не шуміть. Хочу тиші. Іване, я покидаю тебе... Щезаю. Ой...

Мічурін. Ну от. Не треба. Чому ти так думаєш?

Олександра Василівна. Спогади заповнили весь дім. Розпадається час... Де ти?..

Мічурін. Я тут. Ти бачиш мене?

Олександра Василівна. Так. Ти стоїш передо мною в цвіту, молодий і щасливий. Я чую твій голос... Згадай слова, Іване, поки ще не згас мій світ, що ти казав мені тоді... такі слова прекрасні.

Мічурін. Тоді, пам'ятаю, я говорив тобі: "Моя кохана, ми проживемо все життя не так, як всі. Зовсім інакше". І ти відповідала...

Олександра Василівна. І я відповідала: "Вірно, любий мій..." А ти мені добре, ніжно говорив тоді про Росію! Так... "Нашу жалюгідну вербоосикову Росію ми перетворимо на сад, такий прекрасний, який ніколи ще не снівся людям". Так... Який ти був тоді красивий!

Мічурін. Яка красива ти була! Олександра Василівна. Любий мій... Мічурін. Моя люба.

Олександра Василівна. І ми, пам'ятаєш, поклялися тоді за все життя наше не сказати одне одному жодного неласкового слова. Ніколи...

Мічурін (одночасно з дружиною). Ніколи. Ніколи...

Олександра Василівна. Боже мій! На все життя!

Мічурін. Та ось увійшли ми з юнацьких безжурних літ у сувору змужнілість. Багато прекрасних поривань розгубили по дорогах. І вже не підняти, не повернути їх ніколи. Інші веління життя хвилювали наші серця...

Олександра Василівна. Дай води... (П'є). Так. І ти став мовчазним... А я, бувало, плачу: чому ти мовчиш? Чому ти завжди мовчиш, Іване? Ах, як недобре ти відповів мені одного разу. Ти майже закричав.

Мічурін. Ні, не закричав. Я простогнав тоді жахливі слова: "Слухай, невже спільне життя існує для того, щоб не бачити, яке все неймовірно важке й складне, і чим далі — тим складніше!"

Олександра Василівна. Був час, ти казав: "Як усе ясно!"

Мічурін. То була молодість, цвіт життя, її великий проблеск — любов.

Олександра Василівна. А хіба я не люблю тебе? Хіба любові вже нема?

Мічурін. Пригадую, одного разу я жахливо відповів тобі не "немає", а "ніколи". Потім я сказав: "Слухай"... (Кладе руки собі на серце і на чоло).

Олександра Василівна. Я віддала тобі все.

Мічурін. "Що тобі треба?" — я питав.

Олександра Василівна. "Мені потрібна твоя любов".

М і ч у р і н. "А мені потрібна твоя увага до моєї творчості і співчуття".

Олександра Василівна. Так. Який ти важкий став потім.

Мічурін. Так.

Олександра Василівна. Де ти? Я не бачу тебе.

Мічурін. Тут. (Раптом все зрозумів: падає перед нею на коліна). Сашо! Я все життя належав деревам!..

Олександра Василівна. Ти належав деревам.

Мічурін. Вони мої творіння... Прости.

Олександра Василівна. Прощаю. Бідний мій Іване, не вийшло життя, але благословляю кожен твій крок, кожную думку. Як я жалію тебе!..

КАРТИНА П'ЯТА

Квартира Бикова. Вітальня з верандою в сад. Гості. Хренов і отець Христофор сидять біля столика. Б и к о в, Бикова, Соколов а-О р л о в а підходять до вікна і дивляться через завіски на вулицю.

Б и к о в. Господи! Ну до чого антипатична людина! Іде як, погляньте-но.

Бикова. Жахливо. (До Хренова). Семене Семеновичу! Дивіться.

Биков. Дивіться, як він демонстративно тримає голову. Він весь демонстративний! Хода... Паличка... Чорт зна що!

Соколова-Орлова. Кажуть—скупий, як Плюш-кін. Абсолютно аморальний.

Б и к о в а. Він ненавидить нас. Коли він проходить повз наш дім, по моєму тілі завжди пробігають якісь флюїди.

Хренов. Недаремне ви його, батюшко, хотіли відлучити від церкви. Недаремне. Отець Христофор. Коли? Хренов. Дружина, кажуть, помирає... Кажуть... Отець Христофор. Що ви? Що кажуть? Хренов. Н-ну!

Отець Христофор. Не розумію.

Хренов. Да-а... Налякали ви її анафемою.

Отець Христофор. Ніколи! Облиште ці жарти.

Хренов. А ви можете. При вашому ораторському хисті... Кажуть, після сповіді вона бігла з церкви мов божевільна, посковзнулась і впала в воду. О, ви великий серцезнавець! (П'є).

Отець Христофор. Та ви ж не знаєте, що вона мені сказала.

Хренов. Не хочу, не хочу. Церковна таємниця. Не смію.

Отець Христофор. Коли я звернувся до неї з увіщуванням подіяти на мужа, щоб він припинив свої богомерзкі вправи в божому саду, вона стала дорікати мені і крикнула в храмі: "Він святий!"

Хренов. Ну, святий не святий, а наливки в нього — куди вашим! (П'є).

Входить Карташов.

Карташов. Пробачте, будь ласка. Професор Карташов з Петрограда. Маю честь представитись.

Биков. Приємно. Чим можемо служити?

Карташов. Від Академії наук. Маю доручення до садівника Мічуріна. Дуже прошу вас, панове...

Биков (розгубившись). О, з великим задоволенням!.. Саме до обіду...

Карташов. Дякую. Я дуже поспішаю.

Хренов. Куди?

Б и к о в. О ні, ні!

Карташов. Панове, вельми вдячний.

Х р е н о в. Не ображайте главу міста, хоч ви і вчений. Тут до нас перед війною три американці приїздили. Теж, знаєте, вчені. Так будьте певні, довго Америка буде пам'ятати! Іван Петрович як накачали... А тут ще закусточка... Саме на йоршову уху натрапили. Скипає, знаєте, вода, тобто лавровий, розумієте, лист; перець береться, розумієте, га! Іван Петрович? Сказитись, клянусь честю! Тобто, коли вони вже зварені, і ви починаєте їх віджимати в казанок... Ой-ой! Нічого в світі, клянусь, ні в Америці, ні в Європі; куди їм, боже мій! Казка!.. Пробачте, як ваше ім'я, по батькові?

Карташов. Євген Григорович.

Хренов. Що ви кажете? Тезко! В мене шурин Євген Григорович.

Б и к о в (запрошуючи сісти). Так от. Прекрасно. Прошу вас, Євгене Григоровичу. Дуже радий, а до садівника Мічуріна завтра. Наперед кажу — одержите силу задоволення.

Карташов. Цікава людина?

Б и к о в. Унікалі

Соколова-Орлова. Тільки не всі вдома. Б и к о в. Не кажіть. Ні-ні. Е-е... Важка людина. Отець Христофор. Та-ак.

Б и к о в. Важка і, на жаль, небезпечна. Ну, ні з чим рішуче не згоден. З якого боку не зайти — все йому не так! Ви знаєте, як його в місті обивателі прозвали?

Соколова-Орлова. "Ванька скажений".

Б и к о в (до Карташова). Ха-ха-ха! Розумієте, був у нього сад, а він переніс його на пустир, на пісок. Сміху було — все місто сміялось. Це ж придумати треба! Ну, половина саду, натурально, пропала.

Хренов. Ви розкажіть, як він в управу приходив.

Б и к о в. Так. Перед тим як перенести сад, приходив він до мене в управу. Ну, приймаю дуже люб'язно, прошу сідати. Стоїть. "Я прийшов до вас як прохач".— "Що вам потрібно?" — кажу. "Те, що я роблю, не подобається мені, і я вирішив..." Тут отець Христофор зразу йому... Як це ви сказали?

Отець Христофор. Великий розум стародавності— Евріпід — сказав: "Ти будеш змінювати життя і нічому не будеш радий. Те, що перед тобою, не подобається тобі, і ти

будеш віддавати перевагу тому, чого немає. Все життя людське скорботне".

Викова. Ах, чудово! Як ви завжди красиво говорите!

Б и к о в. Так. А він тоді: "Я не згоден з цим... Е... Е..." Отець Христофор. З Евріпідом. Б и к о в. "Я хочу змінити світ для радості". Соколова-Орлова. Ну, ви подумайте. От комедіант!

Б и к о в. Дозвольте, кажу. Та ваших витворів не можна в рот взяти. А він зразу в позу. "Це наклеп. Це поки що взагалі не має значення".— "Як,— кажу,— не має?.." — "Це справа смаку. А про смаки не сперечаються. Я відкрив таємницю методу, як робити нове. А як з нового зробити хороше нове — це справа інша. Головне— поступ думки, матеріалізований в природі!" А я повторюю: "Усе місто сміється над поступом вашої думки!" (До Карташова). А він тоді: "Місто буде знищене. Буде нове місто, і воно буде пишатися мною".

Биков, Бикова, отець Христофор, Соколова-Орлова та інші гості сміються.

Ви чули що-небудь подібне? Мене мало удар не стукнув, їй-богу!

Отець Христофор. Господи, прости! Якась суміш Толстого, Кропоткіна і цього, як його... Биков (до Карташова). Придивіться. Карташов. Та-а-ак...

Отець Христофор. Яка жахлива безодня гордині...

Биков. Да-а.

Отець Христофор. Виписав я... Биков. От! Розкажіть...

Отець Христофор. Так... з-за кордону чудесні яблука, виростив, покликав його і кажу: "Ось,— кажу,— вчіться". А він подивився: "Ха-ха-ха! Це ж вони у мене вкрали. Видають за свої та ще й обдурюють вас..."

Х р є н о в. ...дурня.

Отець Христофор. Ні, цього він не казав. Х р є н о в. Казав. Ви ж самі розповідали. Е-е!.. Биков. Семене Семеновичу, годі. Все-таки духовна особа. (До Карташова). Ну, що ви скажете?..

Карташов. Смішно, звичайно. Але скажу я вам, панове,— є в нього і дещо таке...

Б и к о в. Хороше? Є.

Отець Христофор. Є, говорите!

Карташов. Безумовно. Я дещо писав. Цілий ряд дослідів по селекції і гібридизації заслуговують на серйозну увагу. Але, панове, його теоретичні претензії і та безцеремонність, з якою він поводить з найвеличнішими законами природи...

Отець Христофор. Ах ти, боже мій!

Карташов. ...це щось неможливе.

Соколова-Орлова. Ось бачите, я завжди казала.

Карташов. При всьому цьому — ніякої теоретичної бази. Гола емпірика.

Б и к о в. Пропаде людина!.. А може, панове, зобов'язати його передати все оце під городи для військового шпиталю?

Карташов. Ні, навіщо!

Хренов. Боже борони! Галас зчиниться.

Биков. Таж треба якось допомогти йому виправитись!

Хренов. Ви мене пробачте, панове, але я довго спостерігав за ним і сам дещо розумію, закінчив класи...

Биков. Ви знов про травичку...

Хренов. Не в травичці справа. Ви б подивились на його листування.

Отець Христофор. Ну?..

Хренов. З усім світом. Іноді читаєш, голова йде обертом. Наука, та ще яка наука! Жах! І всі йому пишуть російською мовою. (До Карташова). Не вірте йому. То він вдає такого... як ви сказали?

Карташов. Емпірика.

Хренов. Так. Я вже мав з ним одного разу теоретичну розмову. Панове, обережно. Коли б не довелося шапки перед ним скидати. Нещодавно снівся мені сон: наче ми всі стоїмо на колінах, а батюшка навіть у землю вгруз по пояс, як святий Іоанн-столпник, а він іде, в руці квітуха гілка, і гілкою нас по мордах! По мордах!

Пронизливий дзвінок у передпокою.

Бикова. Ой! Хто там? Мавра. Це той... баламут.

Б и к о в а. Хто? Мавра. Зараз.

Входить Мічурін в пальті і шляпі. В руці палка.

Мічурін. Мені потрібен священнослужитель. Він тут.

Всі, крім Бикова і отця Христофора, виходять до іншої кімнати.

Биков. Е-е... Ви, може... присіли б... Що ви сказали? Мічурін. Священик мені потрібен і більш ніхто в цьому домі.

Биков. Отче Христофоре!.. До вас... (Ретирується).

Мічурін (наближається до отця Христофора, який стоїть не рухаючись). Олександра Василівна померла. Перед смертю веліла простити вас. Але в мене нема прощення. Я надто малий для цього. І що простити?!

Отець Христофор. Мужайтесь...

Мічурін. Ідіть відспівувати.

Карташов (увійшовши). Дозвольте? Дозвольте висловити вам глибоке співчуття. Карташов Євген Григорович, пам'ятаєте? Доктор сільськогосподарських наук.

Мічурін. Іван Мічурін, фельдшер наук...

Карташов. Пробачте... я до вас...

Мічурін. Так пізно? Яких перешкод ви зазнали по дорозі? Які сили перетинали вам шлях? Розумова бідність, гордість?

Карташов. Ні-ні, що ви. Ви, може, образились на мою статтю?

Мічурін. Ні.

Карташов. Я дуже радий.

Мічурін. Убога стаття. Та й що мені до вашої статті! Коли роки минули, виснажені сили. Сам тягну лямку... Сам! Душать дерева одне одного на жалюгідному клапті. Опускаються руки. Що принесли ви мені з столиці? Пожовклі спогади про зустріч двадцятого століття. І мислі поблідлі. Як жаль мені... О гнів, прийди на допомогу!

(Виходить).

Карташов теж. Пауза.

Отець Христофор. Господи! Нащо ти оселив мене поруч нього? Нащо спокушаєш раба твого? Пощо душа моя в гріху і немощі смятіння? Пощо я заздрю нагому цареві рослин навіть у скорботі й тузі його?!

Завіса

ДІЯ III

КАРТИНА ШОСТА

Приміщення ревкому в місті Козлові. Багато людей, переважно молодих. Серед них — легко поранені молоді командири і комісари, робітники, селяни з сусідніх сіл. Всі звернені до вікон і балкона. На балконі оратори. За вікнами, очевидно, площа, а на ній — народ і військо. Чути музику, пісню і слова промови оратора. Слова Рябова, який диктує друкарці. Музика і слова М і ч у р і н а, який тільки-но увійшов,— звучать одночасно.

Синицин (на балконі). ...В ім'я сього найвеличнійшого історичного завдання трудящі виконують титанічну роботу. В них приспані великі сили революції, як сказав товариш Ленін...

Музика, вигуки "ура".

Хай живе велика пролетарська революція! Хай живе Ленін!

Рябов (диктує друкарці). "...За наявними документальними даними, він єдиний в Росії по виведенню нових сортів плодових рослин... Визнати питомник недоторканим..."

Вартовий (прочинивши двері, пояснює командирові). Кажу — перепустку. А він, цей неорганізований дідок, суне в двері, розумієш.

Командир. Припиніть шум!

Вартовий. "Уже засідаєте, — каже. — Не встигли,— каже — в місто увійти, а вже засідають!" Во який...

В дверях з-за спини вартового з'являється Мічурін, він у лакових черевиках, сюртуку, з шляпою в руках і з паличкою.

Мічурін. Здрастуйте, глибокоповажні і вельмишановні товариші!

Ревкомівці. Здрастуйте.

Синицин (на балконі). Хай живе союз робітників і селян! Хай живе світова революція!

Вигуки "ура".

Мічурін. Мені приємно і радісно сповістити вам про те, як великий учений Дарвін довів і роз'яснив, що в боротьбі за життя з'явилися різні ознаки у нащадків спільних родичів. Довго боролась наука...

Ревкомівець. Ви ближче до діла, товаришу.

Рябов (проходячи). Що треба громадянинові?

Мічурін. Тобто як, що треба? По-перше, я прийшов привітати перемогу революції. По-друге... як, що треба? Я вимагаю сказати мені точно: будете ви охороняти мій

питомник чи ні?

Ревкомівці

] Котрий у Донській слободі? Поранений командир (весельчак). А дивлячись для кого охороняти!

Сміх.

Рябов (з'являючись знову біля дверей). В сюртучок прибрався...

Сміх.

Бурьонкін. А-а! Негарно, негарно, товариші. Причому тут сюртучок?!

Синицин (з'явившись у дверях балкона, схвилюваний внаслідок виголошення промови). Здрастуйте, Іване Володимировичу! (Поривчастий рух до Мічуріна). Товариші, який гість!

Мічурін. Ні, дозвольте...

Р я б о в (до сусіда). Хто це?

Мічурін. Хвилиночку... ніякий не гість. Я пережив тут трьох царів і фізично зігнувся в старій епосі. Сорок три роки провів я на грядці в шуканні нових плодів для Росії.

Конвоїри вводять Хренов а, Бикова і одягненого в цивільне отця Христофора.

Бурьонкін. Сто п'ятдесят нових сортів.

Отець Христофор. Істинна правда. Свідчу!

Мічурін. Попівських свідчень не потребую!

Хренов (до отця Христофора). І гілкою нас по мордах, по мордах!

М і ч у р і н. Я почав сад на пустирі в прямому і переносному смислі. Дурість царів таврувала мене непотре-бою. Чиновники кричали мені: "Не сміти!" Казенні вчені називали плоди мої незаконнонародженими! Попи ричали: "Не блюзнірствуй!" ...Як—що треба?! Всенародна користь— ось що треба. Для того й сюртук одяг. (До Рябова). А не для тебе, дурня!

С и н и ц и н. Пробачте!

Мічурін. Я вінчався в цьому сюртуку!

Р я б о в. Та я ж не знав, я не тутешній.

С и н и ц и н. Іване Володимировичу, помилка вийшла; то сюртук його підвів. У боротьбі за життя у нас теж з'явилася спадкова ознака: ворожість до сюртуків.

Рябов (знімаючись). На даному етапі.

Мічурін. Не перебивайте. Я дуже спішу подати вам кілька порад, щоб не натворили зразу ж помилок і не покотились по старій інерції косності: якщо пролетарська революція покликала перетворити світ, а це безсумнівно так і є, перше, що треба зробити,— це завести в школах Росії навчання селекції. Негайно! Байдужих щодо садівництва і ворогів саду не приймати ні на яку роботу. Більше того,— заборонити їм женитись.

Член ревкому-дівчина. Це неможливо!

Мічурін. Забороняю! Через двадцять років усі міста й села без садів спалити! Вони непотрібні в нашій державі.

Член ревкому. Пожалійте, Іване Володимировичу! Це ж так половину Росії

спалимо.

Мічурін. Друге! Ввести загальний податок на без-деревних громадян, тобто, хто до вісімнадцяти років не виростив трьох дерев — плати за повітря. Прошу!

Всі сміються. Мічурін починає роздавати яблука, виймаючи їх з кишені, як фокусник.

С и н и ц и н (бере яблуко). Спасибі. А я ваш давній знайомий, Іване Володимировичу. Пам'ятаєте американців? Я тоді яблука у вас...

Мічурін (з робленою суворістю, голосно). Кандиль-китайку хто обламав?

С и н и ц и н. Я! Пам'ятаєте, ви ще хотіли мені живіт розпороти, насіння дістати?

Мічурін. Ось куди я попав! Ну-ну!

Терентій. У, звір!..

Голосний сміх.

Мічурін (з робленою суворістю). Звольте видати мені охоронну грамоту! І огородіть мій сад і самих себе від великих неприємностей!

С и н и ц и н. Грамоту Іванові Володимировичу!

Йому передають грамоту.

Ось вона. Вже заготовили. Мічурін. Так?! Он як...

С и н и ц и н. Охоронна грамота ім'ям революції і наказ про утримання і розширення питомника. Професора Карташова виписали вам на допомогу з Наркомзему...

Мічурін. Кого?

С и н и ц и н. Карташова.

Мічурін. Карташова? Ні в якому разі!

С и н и ц и н. Чому? Найприємніший...

Мічурін. ...пристосованець для прикраси президії і комітетів. Таланту ні на гріш.

С и н и ц и н. Нічого. Ми вам за те в помічники Ря-бова дамо. Величезний талант і мріє.

Мічурін. Це котрий?

С и н и ц и н. Ось!

Р я б о в. Рябов Степан Васильович.

Мічурін. Як?

Рябов. Степан... Васильович.

Мічурін. Обійдемося Стьопою.

Синицин. А ось державна субсидія — двісті п'ятдесят тисяч карбованців. (Дає велику пачку грошей, яку йому принесли з сусідньої кімнати).

Мічурін. Скільки?! Ти що, ти... розтратчик... забори назад!

Терентій. Дозвольте, дозвольте... (Бере гроші). Мічурін. Не смій! Віддай назад!

Терентій. Нема дурних! Як це — назад? Нема такого закону, народні гроші. Давай!

Синицин. Іване Володимировичу!

Мічурін. Віддай! Двісті п'ятдесят тисяч! Що ми будемо робити з ними? Ми ж заплутаємось у звітах і підемо під суд.

Сміх.

Ревкомівець. Тепер держись!

Сміх.

Підходить комісар полку Лісницький.

Лісницький. Ні, Іване Володимировичу, ви не будете більше рахувати карбованців і копійок. Це ми вже самі. І ми виведем ваш сад на історичний шлях... Винесем ваші дерева на простори ланів, на площі! Хай оновиться земля! І люди хай стають перед видатними деревами, як перед знаменитими картинами або скульптурами. Таке може й повинно бути!..

Мічурін. Мої слова. Звідки ви? Хто вас навчив такому розумінню?

Лісницький. Три людини: Ленін, ви і мій батько, Лісницький, ваш учень з Алтаю. Пам'ятаєте? Його там звуть алтайський Мічурін.

Мічурін. Заждіть, не хвилюйте мене. Для першої зустрічі це занадто. В останні роки мені стало, зізнаюсь, здаватися, що я зовсім один...

Лісницький. Що ви! Вже є сибірський Мічурін, український... У кожного народу є вже Мічурін!

Ревкомівці. Щасливець ти, Стьопо. Поздоровляємо.

Рябов. Спасибі.

Мічурін (підходить до Рябова). Зажди приймати поздоровлення. Зрадив. Ще, може, жалітися почнеш та кляузи писати.

С и н и ц и н. Ну, що ви? Звідки у вас така недовіра до людей? Не треба...

Мічурін. Постарів, пробачте. Характер став ні к чорту.

Рябов. Нічого...

Мічурін. Ах, боже мій!.. Через хвилювання забув сказати головне. Слухайте: якщо вже вийшло так, що ви стали вчителями життя, то пам'ятайте: що б не трапилося далі, як би високо не піднесла вас нова доля — любіть землю. Не тікайте від землі. Вона ревнива: помститься за зраду. Будьте щасливі, панове... тобто, товариші, пробачте...

КАРТИНА СЬОМА

Кінець серпня. У приміщенні колишньої монастирської трапезної — виставка досягнень Мічуріна. Це центральна генетична лабораторія. Стелажі з фруктами. Великий овальний стіл з різними сортами яблук, груш. Лозунг: "Не ждіть милостей від природи. Взяти їх у неї — наше завдання". Багато світла і квітів. Гості: вчені, садівники, агрономи, робітники з дітьми. Святково одягнений організатор виставки Рябов.

Рябов. Товариші! Довгі століття прославляла історія страшні поля битв, де вмирали люди. Але мовчала вона про зорані поля, на яких ми працюємо. Прославляла тиранів, царів-убивць...

Терентій. Ну, вже! Осідлав царів.

Рябов. ...царів та їх нащадків. (До Терентія). Зараз... (До гостей). Так. Прославляла імена тиранів, нічого не знаючи про походження пшениці, плодів, про героїв і художників землі!..

Терентій (помітив наближення Мічуріна; до Рябова). Облиш царів,— кажу: йде.

Чуєш?

Рябов. Вісімсот кращих видів зібрав тут Іван Володимирович за довгі роки праці!.. Сто п'ятдесят нових сортів створив він до початку великої пролетарської революції і приніс їх народові. Від імені міського комітету Російської Комуністичної партії більшовиків і виконкому Ради робітничих і селянських депутатів, відкриваючи цю першу...

З'являється Мічурін в супроводі Кічунова і Сивцева. На Мічуріні сюртук і шляпа.

Мічурін (до Кічунова). І я дякую вам: все пам'ятаю — і ваші турботи про мене, і незабутню зустріч двадцятого століття. (До Рябова). Досить, досить, досить...

Рябов. ...виставку плодів його праці, організовану...

Мічурін. Я дуже щасливий, панове...

Рябов подає знак.

Пробачте. Як?.. Так-так... Товариші, сьогодні у нас визначний день. Відкриваючи в колишньому храмі центральну генетичну лабораторію, мж.. Прошу сідати...

К і ч у н о в. Розкішна президія. Єдина в своєму роді... На всю, можливо, Росію. Кожен оратор перед тим, як сказати що-небудь розумне і практичне (поглянув у бік Карташова), повинен покуштувати плодів, які перед ним лежать.

Мічурін. Ви вгадали. На цьому столі природа пропонує нам на розгляд... Взагалі, це дивний і, смію запевнити присутніх, настільки прекрасний стіл, що я навіть схвилюваний. Це плоди мої. Наказую!.. Тобто шанобливо запрошую всіх присутніх з'їсти по пів-яблука номер один і при цьому дивитись на мене...

Пауза. Всі їдять.

Ну, як?

К і ч у н о в. Іване Володимировичу! Це дивне яблуко! Це... ви нас перетворюєте просто на дітей. По-моєму, в світі немає подібного плода!

Гомін схвалення.

Мічурін. Згоден. І саме тому дозвольте детальніше зупинитися на ньому. Я вважаю, кожна свідома людина повинна про це знати, кожен робітник, селянин і кожен вчений. Ось його батьки. (Показує жовтий маленький "бельфлер" і "китайку"). Ось мати, ось батько, ось нащадок. (Показує велике яблуко).

П і о н е р. А чому батьки маленькі, а яблуко велике?

Мічурін. Зараз. Мати — з півдня. Прибувши до нас в континентальний клімат, зразу, звичайно, зачала на морозі і ледве плодоносила — плоди ріденькі, дрібні. В тисяча дев'ятсотому році я переносу на її квіти пилок китайської яблуні. Достигле насіння висіваю тієї ж осені. Виявляється: всі сіянці ухиляються в бік матері. Лише один визначається повним розвитком всіх частин зовнішнього габітуса. Беру, пересаджую ще два рази і на сьомому році одержую плід — великий гібрид прекрасного смаку. А чому? Тому що в гібридах передаються спадкові нахили не тільки матері й батька, як це стверджують деякі горе-теоретики. В гібридах складаються комбінації цілої групи дідів, прадідів, прабабок, а іноді ще дальших родичів по двох лініях! І пробуджуються вони до життя при гібридизації, як при вибуху, проспавши цілі

століття в прихованому стані. Майте на увазі: всі гібриди, одержані від схрещення видів або різновидностей, далеких між собою за місцями батьківщини, мають найбільшу силу пристосування до умов нової місцевості.

Карташов (до Сивцева). Ач, куди загнув.

Мічурін. Але це тільки початок біографії. В новому сорті з'явилися і нові недоліки — рано стали достигати. До кінця серпня губиться соковитість, з'являється мучнистість, гнилизна. Тоді я вводжу в дію ментора, тобто прищеплюю йому на нижні гілки, ближче до стовбура, пасинки іншого, старого сорту. А через кілька років — ще шість пасинків інших зимових сортів. Як змінювались сорти з року в рік, як вони твердішали, важчали, набирались аромату, як стали достигати все пізніше і пізніше — це дивна картина! (Плаче від творчого захоплення). І дерево з комбінацією властивостей трьох найближчих сіменників стало міцним, ні зимових морозів, ні весняних — нічого не боїться.

Оплески.

Припиніть. Я не артист. До речі, біографія не закінчена. (Голосно, з нотою особливої, урочистої, наступаючої сили). Через п'ятнадцять років я прищеплюю його в крону дорослої антонівки півторафунтової! В результаті — дуже висока врожайність, плоди збільшуються до крайнього розміру! Присмак антонівки є? Піонер. Нема!

М і ч у р і н. Ах ти! Все перепробував! Немає присмаку антонівки!.. Це значить — новий сорт виробив уже в собі повну стійкість і не підпадає вегетативному впливу підщеп.

К і ч у н о в. Це класично, Іване Володимировичу! Це велично! Яка точність думки!

Мічурін (до Кічунова). Це, Василю Васильовичу, взаємність довгої любові і згоди. Я штучно і тактично підставив природі відповідні умови для створення нового сорту. Ось за цю увагу, за відданість і вірність прекрасна дама і пішла мені назустріч. Роман продовжувався двадцять п'ять років.

Карташов. Це дуже захоплюючий роман, Іване Володимировичу! Тільки я боюсь...

Мічурін. Ну, ви завжди чого-небудь боїтесь.

Карташов. Та ні, дозвольте. Я хотів зауважити, що це надзвичайно цікаво, хоч у нас існує кілька аргументів, якими б ми хотіли довести протилежну точку зору. Ви дозволите?

Мічурін. Так.

Карташов. Дозвольте бути зовсім відвертим. Мічурін. Будь ласка, хоч це вам, як я помітив, ніколи не вдається.

Карташов. Е-е... мм... е-е...

Сивцев (тихо). Тільки ми просили б вас не при публіці.

Мічурін. Чому?

Карташов. Ми не хотіли б ставити вас у незручне становище як великого садівника.

Ці слова прикро вражають Мічуріна. Він, мов поранений, мовчки відходить від стола до вікна. Це помічає професор Кічунов.

К і ч у н о в. Заждіть, заждіть, я щось не розумію тут... Що ви хочете сказати?

Карташов. Ви, звичайно, розумієте, що все це виключно серйозно і що справа тут не тільки в яблуці?

Сивцев. Що це яблуко — так би мовити, символічний плід дерева пізнання?

Кічунов. Чому символічний? Я бачив тут зовсім реальний вегетативний гібрид яблуні і груші.

Карташов. Яблуні і груші? Нема такого плоду!

Кічунов. Як нема? Чому?

Карташов. Тому що цього бути не може!

Т е р е н т і й. Драстуйте! Та ви ж тримаєте його в руці.

Сміх.

Покуштуйте!

Карташов (випускає з рук яблуко). Дозвольте, дозвольте! Іване Волод... я не розумію! Перестаньте мене містифікувати! Я не можу куштувати того, чого нема! Відмовляюсь!

Сивцев (піднімає випущене яблуко). Пробачте, припустимо — цей плід навіть є. Припустимо — ця ви: падкова модифікація могла виникнути...

Карташов. Так. Я припускаю. Більше того, я навіть з'їв її, як дане, що об'єктивно існує. Але з цього зовсім ще не виходить... е... е... тобто... що висновки, які ви робите публічно, це — пробачте...

Сивцев. Це неможливо! І цього ми нікому не дозволимо...

Кічунов. Хто це 'ми'?

Сивцев. Прекрасно ви знаєте хто.

К і ч у н о в. Говоріть ясно і без отих загадкових узагальнень.

Мічурін (відходить від вікна). Я вас покликав на свято. Але, бачу, свято моє не відбулось... Скажіть на прощання, нащо ви ховаєте мене? Нащо відгороджуєте мій сад від світу?

Сивцев. Даруйте, даруйте.

Карташов Сивцев

Мічурін. Я вас питаю. Доки ви будете замовчувати мій труд?

Сивцев)

Карташов. Ми визнаємо гібридизацію міжвидову і навіть міжродову. Визнаємо деякий вплив відкритого вами ментора... Але... на жаль, в еволюції це не має перспектив. Організм у своєму розвитку автономний від умов життя.

Мічурін. Дурень.

Карташов. Прошу без грубощів. Ви... ви звужуєте мені судини! У мене гіпертонія!

Мічурін. Слово має професор Сивцев.

Сивцев. Умовимось, Іване Володимировичу, без цього... без словечок...

Мічурін. Будь ласка.

Сивцев. Причини мінливості спадковості незбагненні!

Мічурін. Папуга! Сивцев. Без грубощів.

Мічурін. А чому б мені не бути грубим з вами? Ви мої противники, люди безідейні,

благополучні, обмежені.

Сивцев (благородно обурений). Я мовчу.

Мічурін. Добре, беру папугу назад.

Сивцев. Генні і хромозомні мутації виникають випадково... Зрозумійте ви...

Терентій. А я розумію так, своїм розумом, що ніяких генів та хромозомів взагалі нема!

Карташов. Як — нема? А що ж, по-вашому, є?

Терентій. Служба.

Сміх.

Мічурін. Академік.

Карташов. Ось наукова розмова в лабораторії біолога!..

Мічурін. Справа не в розмові, а в революційному землеробстві і революційному тваринництві. Вже б кому, як не біологам, зійти з п'єдесталу на землю і заговорити мовою народу. А не плутатися в тумані: випадково, незбагненно! К чорту таку науку!

Карташов. Шкода. Мені дуже прикро. Якщо хочете знати, я завжди був схильний захоплюватись вашим фанатизмом. Але ж треба бути великодушним і не забувати, що не тільки ви мрієте про щастя людства.

Мічурін. Облиште.

Карташов. Запевняю вас! Звичайно, людству байдуже, хто зробить його щасливим,— ви чи ми...

К і ч у н о в. На жаль, світ побудований так, що для щастя людства потрібне чиесь страждання...

Мічурін. Так-так. А його, в усякому разі, було в цьому саду... (До Карташова). Облишмо розмову.

Карташов. Будь ласка.

Мічурін. Тільки знайте: від цього вам не втекти. (Показує "яблуко розбрату"). Доведеться покуштувати. І чим пізніше, тим гіркішим видасться вам його смак. (До Кічунова). Ми з вами вийдім на хвилину.

Сивцев. Та ні, навіщо ж. Ми можемо...

Мічурін і Кічунов виходять.

Карташов. Ну, що ж... Дуже шкода...

Карташову і Сивцеву нічого іншого не залишається, як піти.

Терентій. Ех, вчені!.. Я б таких вчених... Рябов. Не треба.

Терентій. А, ну їх! Ось тепер побачите. Рябов. Що?

Терентій. Не поїде він на виставку, ось що. Р я б о в. Як не поїде? Терентій. Ось побачиш.

Рябов. Ну, це ми побачим. Не поїде... Я розширюю діло, ставлю його на державні рейки, готую виставку в Москві. Пишу доповіді. Раднарком запрошує область негайно виїхати в Москву для доповіді...

Терентій. Відмовиться, згадаєте моє слово.

Рябов. Так? Тоді хай мене знімають. Я більше не можу. (До Карташова). Замовлено

квитки. Вагон заготовлено для експонатів.

Карташов. Треба йому з'ясувати стан речей.

Терентій. Який стан? Фантазію треба мати.

Карташов (до Сивцева). Нічого не розумію.

Терентій. Взагалі не їздив нікуди. Зрозуміли? Залишити сад боїться. А не дай бог?.. Один на всю Росію. Знову ж таки, нездужає... Всю ніч писав і кашляв... А тут ще ви його... Ідіть... Мутації, мутації!..

Карташов і Сивцев виходять. Входять Мічурін і К і ч у н о в.

К і ч у н о в. Дякую, Іване Володимировичу.

Мічурін (якось змінився). І вам спасибі. Пробачте, не можу сперечатися з нездарамі і пошлыми людьми. Втрачаю силу, дратуюсь, роблюсь безпомічним, млявим, навіть віру в себе починаю втрачати.

К і ч у н о з. Ну, що ви. Це ж доктринери, чиновники...

Мічурін. Просто захворів, їй-богу. І сон мені снівся, чорт, забув уже... Я в заботони не вірю, звичайно,, але вранці, коли мені ще два коти перебігли дорогу...

Терентій. Це точно. Карташов і Сивцев.

Рябов. Іване Володимировичу, може, перед дорогою ви трохи спочинете?..

Мічурін. Я?.. Перед якою дорогою?

Рябов. В Москву ж їдемо. Забули? Сьогодні в десять десять.

Мічурін. Ні.

Р я б о в. Як ні? Що ні?..

Мічурін. Те, що ви говорите.

Рябов. Даруйте. Ви усвідомлюєте, що ви сказали?

Мічурін. Не їдем нікуди.

Рябов. Це неможливо!

Мічурін. Не вчіть мене.

Рябов. Адже Ленін вас жде, Ленін!

Мічурін (сідає). Нічого він не жде. Дитяча уява. Ви думаете — у нього гібриди мої в голові. Країна яка — півсвіту. Революція. Дихати ніколи. Як же я з'явлюся до нього і буду відбирати дорогий час?.. Він, очевидно, випадково згадав та з люб'язності, як хороша людина, написав,— мовляв, приїздіть. Розуміти ж треба.

Рябов. Ви глибоко помиляєтесь.

Мічурін. Любий мій, все моє життя — боротьба помилок з непомилками. Ні-ні... Ось ти краще сам їдь, організуй доповідь в академії та для Наркомзему, не далі, а до Леніна — ні. (Стукнув ціпком об підлогу).

Всякий буде до Леніна! Та ще на "ти"! — Ілліч. Сид і страм! Я забороняю вам! (Виходить на авансцену). Дорогий товаришу, я не приїду до вас... Я запізнився. Я старий, помічники зелені, а недоробленого так багато, що я не можу відірватись. Не судилось мені щастя побачитися з вами. Не трибуна судилась мені, а грядка. Тут мене тримають убогі мої витвори ось уже півстоліття. Коли стане вам легше, приїздіть сюди помріяти про долю людства. Ви уявити не можете, як тут хороше! Тільки зима сувора і

зла. Коли морози скують російські ріки, птахи падають на льоту, дорогий Володимире Іллічу. Товариш...

Завіса

ДІЯ IV

КАРТИНА ВОСЬМА

Весна. Сад в цвіту. Весняне небо. Сцена немовби переділена пополам пишними квітучими кущами. На правому боці сцени, перед невеликим квітучим деревом, Мічурін в оточенні садівників — його послідовників. Помітно постарів.

Лісницький. Інтерес до вас, Іване Володимировичу, величезний. Я вже лекції про вас читаю.

Другий садівник. І я.

Мічурін. Чи бач! Лектори! Хе...

Лісницький. Абсолютно. Змінюється країна. Все стало іншим. Питання які задають! Не завжди даси відповідь.

Мічурін. Заждіть, ось як почне усупільнюватись землеробство... А почне, почуваю... Яка революція піде по ланах!

Садівник Жуков. А яка, скажи мені, суть у схрещуванні саме рослин різних видів? Практично ти мені поясни.

Мічурін. Величезна! Яблуня з грушею, з бояриш-ником. Персик із сливою. Мигдаль з персиком! Величезна! Тут перед нами розкривається можливість одержання рослин з небувалими властивостями. Тут з глибини, так би мовити, майбутніх віків, ми викликаєм до життя бажані дерева, яким би довелось іти до появи на світ через тисячоліття повільної еволюції. Та не тільки дерева...

З лівого боку з'являється Карташов з групою студентів.

24 1642

365

Карташов (до студентів). В оцій от тиші провів я на самоті два роки. Тут я дуже багато попрацював над критичним освоєнням емпіричних викладок Мічуріна.

Мічурін (з-за дерева). А хто там меле дурниці, Терентію, хто це?

Т е р е н т і й. Професор Карташов зі студентами.

Карташов. А-а! Здрастуйте, Іване Володимировичу!

Т е р е н т і й. Здравія желаю.

Мічурін. Господи, до чого я... Ну, досить з'явитись оцій людині, як у мене негайно починає псуватись характер. (Виходить).

Рябов. Вважайте — день пропав: приїхав улюблений опонент Івана Володимировича... (До Карташова). Здрастуйте!

Входить Мічурін. В руках у нього садові інструменти.

Мічурін (до Карташова). Даруйте, руки зайняті і голова тяж. (До двох студентів). Ви чого розсілись? Куди ви приїхали? На дачу? Встати! Пане професор!

Т е р е н т і й. Неподобство. Розуміти треба, коли вже у студенти вийшли.

Мічурін. Не твоє діло!

Терентій. Господи помилуй!

Мічурін (до Карташова, відводячи його трохи вбік). Послухайте, я прошу вас негайно вивести звідси оцих людей.

Карташов. Тобто, як вивести? Іване Володимировичу, адже це Наркомзем прислав до нас студентів на практику.

Мічурін. Це не студенти. Ви мене містифікуєте.

Карташов. Студенти третього курсу, Іване Володимировичу. Йй-богу, не можна так. Що ви робите?

Мічурін. Що роблю? Добре. Студенти, кажете? А чому я не бачу в їх очах захоплення, радості, жаги пізнання? Чому вони розсілися зразу як дачники? Чи вони не знають, що ви їх привели в єдиний у світі сад, до якого звернені погляди всіх передових вчених? Чи, може, вони бездарні?

Карташов. Іване Володимировичу, ну, що ви! Це мої учні.

Мічурін. Ах, так. Ну, тоді все ясно. (Йде до студентів). Маю честь представитись.

Студенти. Здрастуйте.

Мічурін. Іван Мічурін. Експериментатор і розвідник.— Ідіть за мною. (Іде до кущів).

Рябов (до Терентія). Зараз почнеться екзамен біля персика.

Мічурін (до студентів). Ось поле непомітних, безкровних, але жорстоких боїв. (Підводить до персикового саджанця). Зверніть увагу — персик. Скільки років б'юся, скільки саджанців,— жодного морозостійкого гібрида. І розщеплюється то на мигдаль, то на персик... Ваш професор зараз скаже, що не розщеплюватись вони не можуть.

Карташов. Звичайно.

Мічурін. Чому?

Карташов. Закон.

Мічурін. Ви так обставили себе законами того Менделя, що скоро вже ногою не зможете поворухнути... Час не прийшов! Є час приходу і відходу всього, в тому числі й законів. (До студентів). Висновок який!..

Синицин. Продовжувати. Розберемось.

Мічурін (до Карташова). От. Призначаю його професором. (Жест в бік Синицина). Передаю йому на щастя своє завдання. Коли-небудь народ подякує йому за північний персик. А ви потім... будете базу підводити наукову.

Карташов. Іване Володимировичу, я хотів би нарешті... І взагалі прошу вас не пригнічувати мене в присутності...

Мічурін. Так-так-так... (До Рябова). Степане, займися студентами. Я, здається, повинен поговорити з Євгеном Григоровичем наодинці. Він це любить. (До Карташова). Будьте ласкаві. (Відходить у бік квітучої яблуні, до якої підставлена садова драбинка).

Терентій. Не розходьтесь! Куди ви? Ніякої тобі моральності. Де ви знаходитеся? В академії чудес Івана Володимировича! Тут дихати не можна, а ви — хи-хи-хи, ха-ха...

Мічурін. Терентію, йди сюди... Хвилиночку. (Іде назустріч Терентію). Терентію, я повинен тобі сказати: ти зовсім не вмієш розмовляти з людьми.

Терентій. Я?

Мічурін. Чекай. По-перше, ти завжди втручаєшся не в свої справи.

Терентій. Ну.

Мічурін. Всіх перебиваєш, не даєш закінчити думку.

Терентій. Іване Володи...

Мічурін. Помовчи, так не можна. Потім, ти хвастун. Хвастун і грубіян.

Терентій. Ага, так-так.

Мічурін. Так не можна поводитися з людьми. Адже до нас приходять з великими життєвими питаннями. Треба з людьми м'яко, делікатно.

Терентій. Так-так-так, ага...

Мічурін. Що — ага?.. Чого ти кричав на студентів?...

Терентій. Хто? Я — на студентів? Ви кричали! Ви ображали молодь. На витяжку перед вами не стали! Вам все не подобається! Вчених лаєте...

Мічурін. Яких вчених?

Терентій (дуже тихо, киваючи в бік Карташова). Ось...

Мічурін. Слухай, Терентію. Я в житті жодного вченого не образив. Зрозумів?

Терентій. А чого ви мене професором дражните, академіком?

Мічурін. Зажди, зажди.

Терентій. Ні, ви тепер уже заждіть.

Мічурін. Терентію, не перебивай. У мене й .так скляна голова. Про що я говорю? Ага... (Іде до Карташова). Будьте ласкаві... (Підійшов). Отже, ви мною не-вдоволені?!

Карташов. Так, я вимагаю від вас зовнішньої пристойності, якої ви так добивались від моїх студентів.

Мічурін. Так. Припустимо, ви вже маєте одне очко. Хоч я тут міг би вимагати від вас внутрішньої пристойності. (Показує на стрем'янку під квітучою яблунею). Ось сходи в мій кабінет. Прошу.

Обидва піднімаються по сходах. Мічурін починає займатись опилуванням.

Карташов. Іване Володимировичу!

Мічурін. "Емпіричні викладки"! І це ви сказали студентам з таким відтінком, начебто привезли їх не до мене, а до Терентія.

Карташов. Даруйте, та коли у нас в академії говорять, що ви найталановитіший, великий садівник і емпірик...

Мічурін. Мені однаково, що ви там мелете про мене...

Карташов. Заждіть. Я хочу сказати, що нічого тут не бачу образливого. Ви дійсно найталановитіший емпі-рик-дедуктивіст!

Мічурін. А ви канцелярист!

Карташов. І... і... не ображайте мене... нас можуть почути.

Мічурін. Не турбуйтеся, тут тільки бджоли, але вони зайняті. У мене тут були вчені. Вони не чіпляли на мене ярликів. Вони шапки знімали в моєму саду, а ви отруєте студентів балаканиною.

Карташов. Пробачте, я читаю курс генетики.

Мічурін. Знаю. Читав ваші жалюгідні витвори, на які прирекла вас мізерність

практичних знань. Ви забуваєте, що студенти — сини робітників і селян. Що вони покликані перебудувати землеробство революційними темпами, а не плентатись століття з вашим поетичним сюсюканням — "природа незмінна"!

Карташов. Ніхто не говорить, що вона незмінна. Я кажу, що зміни її непередбачені.

Мічурін. Для дипломованих роззяв. Ви думаєте, ця квітка яблуні існує вічно? Як би не так! Змініть зовнішні умови, і через тисячі років ця яблуня перетвориться на щонебудь інше. Хочете, я зміню цю квітку за п'ять років.

Карташов. Це неможливо!

Мічурін. Це я чув від священнослужителів.

Карташов. Я Дарвіну служу, а не церкві!

Мічурін. А я служу народові. Для вас Дарвін — бог, а для мене — наказ до дії. Тому я його продовжувач, а ви утриманець. Заслужений утриманець дарвінізму!

Карташов. Боже, який ви злий! Я ніколи не думав, що єднання з природою зробило вас таким жорстоким.

Мічурін. Не єднання, а боротьба з чужоучками і любителями... Чого ви до мене їздите? Я знаю чого: того, що все передове всіх республік тягнеться в мій сад. Але заждіть: скоро вас усі, навіть студенти, покинуть.

Карташов. Ви дуже багато на себе взяли.

Мічурін. Так. Я, продовжувач Дарвіна і Тіміря-зева в Радянській державі, взяв на себе багато. Я не любитель канонів природи. Я творець. Все! Диспут закінчено.

Карташов. Ну, дякую вам. Я думав, ми будемо говорити як вчений з вченим. А все те, що ви мені сказали, і вся ваша запальність і нетерпимість, Іване Володимировичу, яка ігнорує всяку наукову думку...

Мічурін. Не всяку.

Карташов. Е-е... всяку!.., на жаль, зайвий раз доводять мені... І ваше небажання провадити суперечку, як її належить провадити на гірських висотах...

Мічурін. Гірських висот досягають, на жаль, не тільки орли, а й ящірки...

К а р т а ш о в. Як ви сказали? Повторіть, що ви сказали?!

Мічурін (помітив студентів). Замовкніть, базіка!

Карташов. Ви страшна людина...

Мічурін. Студенти йдуть. Зараз я буду виказувати вам знаки пошани. (До студентів). Будь ласка, будь ласка! (Злізає з драбини). Ну як?

Наташа. Ми, Іване Володимировичу, прийшли сказати, що ми мріяли про зустріч з вами багато років. Адже ми всі майже — діти ваших учнів. Тільки спочатку від хвилювання розгубились.

Мічурін. Так? Знаєте, я це зразу помітив. І теж розгубився.

Наташа. Ми поклялись одне одному піти з вашого саду професорами.

Мічурін. Прекрасно! Неодмінно! Ми ось з Євгеном Григоровичем багато про вас говорили. Яка людина ваш професор! Яка ерудиція! Яка далекосяжність! Правда, він мене тут таки добре пробрав. Але я не ображаюсь. Що вірно, то вірно. (До Карташова). Так, Євгене Григоровичу...

Карташов. Ні, Іване Володимировичу, ви мене неправильно зрозуміли.

Мічурін. Ви думаєте? (До студентів). Підіть, там он побачите три яблуні, які я не проміняю ні на що в світі.

Наташа. Такі незвичайні яблука?

Мічурін. Ні, поки що звичайні, але вони вже визрівають за шістдесят другим градусом північної широти.

Студенти виходять.

Євгене Григоровичу...

Карташов. Іване Володимировичу!

Мічурін. Заждіть. Я щось хотів сказати...-, але ви мене перебили... Ага, так. Терентію, попроси до мене студентів.

Терентій іде і повертається з студентами.

Мічурін (до студентів). Послухайте. Закрийте очі. (Сам закриває очі і широкими змахами палки креслить в повітрі уявну карту Росії). Уявіть собі карту Росії. Проведіть тисячу кілометрів з півночі на південь і кілька тисяч — з заходу на схід до океану. Подумайте, скільки мільйонів дітей не бачили там цвіту плодових. Прикиньте кілометри, тонни, століття, радість мільйонів. Ідіть. (До Карташова). Так! Між іншим, те, що я вам сказав на драбинці,— останній мій гнів. Останні, так би мовити, крихти: старію. Старію і добрішаю з кожним днем!

Карташов. Але ви мене зрозуміли? Адже я не студентом прийшов до вас, а зі своєю величезною закінченою картиною світу.

Мічурін. Ну, я б не сказав. А втім, може, й так. І в цьому все ваше, пробачте, безсилля. В мене вона ніколи не буде закінченою,— картина світу.

Карташов. Будь ласка, Іване Володимировичу, по суті кажучи, це навіть не так і важливо. Для мене більше важить і приємніше саме оце ваше відчуття марності...

Мічурін. Що?

Карташов. ...всього переходячого і мудра спрямованість до злагоди й миру.

Мічурін. Якого миру? Де ви його бачите?...

Карташов. Іване Володимировичу, дозвольте, ви ж самі сказали: "Останні крихти гніву".

Мічурін. Слухайте, не ловіть мене на слові... Не забувайте, що, крім гніву, ще існує священна непримиренність. А її в мене, слава богу, вистачить на всю вашу канцелярію.

Рябов (здаля). Іване Володимировичу... до нас приїхав...

Мічурін. Нікого не приймаю! Рябов. Михайло Іванович Калінін! Мічурін. Що?.. Хто?.. Рябов. Калінін.

Мічурін. Боже мій! Ну, що ж це... Слухайте!.. (До Рябова). Це ти все підстроїв? Рябов. Іде!

Мічурін. Що ви зі мною робите?! О-ой!..

На садовій доріжці з'являється Михайло Іванович Калінін. Мічурін швидко йде йому назустріч.

Калінін (простягаючи руку, на ходу). Надзвичайно... От точно таким я вас собі і

уявляв. Здрастуйте, Іване Володимировичу.

Мічурін. Здрастуйте, Михайле Івановичу. Ви теж зовсім такий, яким я вас собі уявляв.

Калінін. Яка благодать! Ось пройшов по одній доріжці, і десять років ніби з плечей спало. Як радісно!

Мічурін. І радісно, і часом дуже сумно.

Калінін. Ну, що ви!

Мічурін. Так. Народитись поспішив. Тільки зараз розкрились очі — а день повечорів.

Калінін. Іване Володимировичу, це наклеп на себе. Що ви? Зараз тільки все починається.

Мічурін. Тому й сумно. Природа, Михайле Івановичу, так само, як і суспільство, перебуває поки що в дуже чорновому накресленні.

Калінін. Правда. Зате як радісно знати, що перебудова людського суспільства і природи почалась саме в нашій країні. Володимир Ілліч часто згадував про вас.

Мічурін. Дякую.

К а л і н і н. Як жаль, що він не міг відвідати ваш сад. Яке б це було для нього джерело натхнення... Це хто?

Мічурін. Це професор Карташов, неодмінний член різних е... е... президій і видатний генетик. А це студенти сільськогосподарського інституту.

Калінін. Так? Здрастуйте.

Студенти. Здрастуйте, Михайле Івановичу.

Мічурін. Наші майбутні вчені.

Калінін. Так? Дуже славно.

Наташа. Спасибі. Ми хотіли б так думати.

К а л і н і н. Аякже! Звичайно. Ви і є майбутні вчені. Вдивіться один в одного. Хіба ви не бачите, скільки благородних можливостей написано на ваших обличчях. Кожен з вас... ось у вас, наприклад, є щось ленінське, і у вас... і у вас...

Наташа. Михайле Івановичу, скажіть, як товариш Ленін ставився до природи?

Студентка. Що він більш від усього любив?

К а л і н і н. Людину.

Наташа. Що він любив у людині?

К а л і н і н. Любов до праці. Любов до праці і фантазію, без якої, як він казав, не може бути пошуків істини. Вільну працю любив на вільній землі. Любив красу в людині і красу, яку шукають художники і поети в природі: квіти, плоди і насіння, посіви і жнива, ранок і вечір. Він був великий з великих і веселий, абсолютно гармонійна людина з неосяжною фантазією.

Наташа. Він був радісний?

К а л і н і н. Він був радісний геній, і в цьому щастя наслідування йому.

Мічурін. Скільки він зробив!

К а л і н і н. Він не встиг дійти до саду. Але мрії його були тут. Скільки разів говорив

він: наша країна повинна перетворитись на соціалістичний Сад.

Мічурін. І вона буде Садам.

К а л і н і н. Це не фантазія. Все в наших руках.

Мічурін. Безумовно.

Студенти, Синицин, Рябов і Карташов відходять набік. Калінін і Мічурін повільно ходять по саду.

Калінін. Справді, уявім собі, що кожен наш землероб виростив...

Мічурін. ...два дерева.

Калінін. Так. Одне для себе, друге для товариша, позбавленого щастя землеробства. Це значить — двісті мільйонів фруктових дерев.

Мічурін. Через п'ятнадцять років це півмільярда.

Калінін. Це проблема харчування.

Мічурін. Харчування, пейзажу, клімату. Високої естетики, якщо хочете. Тільки, коли ж зрозуміють байдужі?

Калінін. Зрозуміють. Велике діло ви робите, Іване Володимировичу. Я уявляю, як розквітнуть кращі якості нашого народу. Як пом'якшають звички, облагородяться характери.

Мічурін. Грандіозна картина...

К а л і н і н. Партія говорить: ми підійшли вже до нової форми землеробства — соціалістичної. Запам'ятайте, Іване Володимировичу: в колгоспах і радгоспах все велике майбутнє нашого природознавства.

Мічурін. Так. Збувається мрія мого життя.

К а л і н і н (замислено). Зрозуміють. Адже ось, приміром, образити людину під квітучим деревом, я гадаю, неможливо.

Мічурін. Ну, дивлячись кого... Тобто так, звичайно. (Помітивши Карташова). Хоч я знаю одного вченого, якого не тільки образити...

Далеко на доріжці з'явилися фотографі.

К а л і н і н. Ой дивіться... фотографі? І тут знайшли. Мічурін. О господи... сюди... за куш... лягайте. К а л і н і н (ховається за куш). От наказаніє. Ну, нікуди не сховаєшся. Ач, шмигають! Мічурін. Побігли.

К а л і н і н. В мене дивний характер, Іване Володимировичу.

Мічурін. В мене теж.

К а л і н і н. Ви не любите зніматись...

Мічурін. Ненавиджу. Знімуть тебе і, як на зло, всі зморшки повип'ячують. І обличчя виходить таке, просто дивитися гидко. Так... Про що це я... Ага... До чого б я не торкався, я завжди бачу, що це можна поліпшити.

К а л і н і н. Розумію.

Мічурін. Все життя. І все життя я вдосконалював усе, до чого торкався. Тому людям завжди зі мною якось незручно і неспокійно. Ви не помічаєте?

К а л і н і н. Ні. Що ви. Навпаки.

Мічурін. І що особливо прикро: з часом у мене якось не вийшло. Пора б створювати

смуги лісів-садів у степах, винести науку на поля, в народ.

К а л і н і н. І це буде.

Мічурін. Буде. Не буде тільки нас уже з вами. Який жаль, що справжнє знання приходить пізно і багато часу втекло на помилки. Адже я, признатись, Дарвіна і Тімірязєва лише недавно прочитав. Що б уже було!..

К а л і н і н. Нічого, Іване Володимировичу. Тепер ми все вам дамо.

Мічурін. Все? Спасибі. Не думаю, щоб усе. Ні...

К а л і н і н. Чому? Ви тільки скажіть, що вам потрібно.

Мічурін. Коней вороних, Михайле Івановичу, вернути б хоч двадцять.

К а л і н і н. О ні, дорогий мій, ні. Промчали вороні назавжди. Але я впевнений, що, саме дякуючи вам, наші онуки зовсім по-іншому вже будуть розмовляти на цю тему. Це фаустівська, вічна тема. І ви її рішаєте.

Мічурін. Рішаєте її ви, а я вже разом з вами.

Здалека доноситься пісня.

К а л і н і н. Як хороше співають! Мічурін. Студенти. Багато стало студентів. Величезної суті набирає життя.

Слухають пісню. Вечоріє. Настає ніч. Світанок.

К а л і н і н. Світає. На прощання хочу сказати вам спасибі.

Мічурін. І вам спасибі, добрий доріче.

Цілую

К а л і н і н. Це місто ми вирішили перейменувати іншим ім'ям.

Мічурін. Хай буде так... Славолюбство, правда, вже покинуло мене.

К а л і н і н. Це як знак безсмертя вже. Чим вимірюється воно в людині? Якістю содіяного... Ну, Іване Володимировичу, мені пора. Пора... (Виходить).

Мічурін (після паузи). Хай буде так. Давно, давно, я пам'ятаю, казав колись: буде нове місто, і воно буде пишатися мною.

Міняється світло і, можливо, щось з декорації. З'являються з різних боків Рябо в, Карташов, студенти, але Мічурін увесь заглиблений в свої думки і нікого не бачить.

(Думки вголос). Все життя я був байдужим до визнання. Тільки невизнання і заперечення завжди жорстоко ранили мене, і я пристрасно ненавидів противників своїх.

Обмеженість оточення пригнічувала мене, гальмувала рух моєї думки і довгі роки надавала мені вигляду маніяка. Бачення речей в природі набирало іноді такої ясності, що нерозуміння оточуючих здавалось мені злочинним і жалюгідним. Тоді я, очевидно, теж був несправедливий... так-так... (Зупиняється біля лілії). Ось лілія, її я виростив колись: єдине, що я, мізерний сім'янин, присвятив дружині своїй... давно, давно... Сашею звали... її... (Зриває квітку лілії і тримає її в руці). Ну, Сашо, здійснилась наша мрія — прийшли з тобою до народу... Благословен день, і дім, і труд! І мільйони трудящих, даючих рук. Бачу майбутню Росію в цвіті і кажу — я щасливий.

Виходить на авансцену.

Вперед, сучасники! Хай перетвориться на сад радянська наша земля! Хай

прикрасить вона людство!

Завіса